

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ

FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ

Institut mezioborových studií Brno

Násilí mezi odsouzenými, jeho příčiny a projevy

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Vedoucí bakalářské práce:

PhDr. Mgr. Zdeňka VAŇKOVÁ

Vypracoval:

Ivan VALNÝ

Brno 2010

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma „Násilí mezi odsouzenými, jeho příčiny a projevy“ zpracoval samostatně a použil jsem literaturu uvedenou v seznamu použitých pramenů a literatury, který je součástí této bakalářské práce.

Elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné.

Brno 15.3.2010

.....
Ivan VALNÝ

Poděkování

Děkuji paní PhDr. Mgr. Zdeňce VAŇKOVÉ za velmi užitečnou metodickou pomoc, kterou mi poskytla při zpracování mé bakalářské práce.

Také bych chtěl poděkovat své manželce Venuši VALNÉ za morální podporu a pomoc, kterou mi poskytla při zpracování mé bakalářské práce, a které si nesmírně vážím.

Ivan VALNÝ

OBSAH

Úvod	1
1. Vězeňský systém	3
1.1 Historie vězeňství v českých zemích	3
1.2 Úkoly vězeňské služby v současnosti	9
1.3 Evropská vězeňská pravidla	10
1.4 Dílčí závěr	11
2. Násilí, společenský problém a jeho příčiny	14
2.1 Násilí a agresivita	14
2.2 Právní aspekty násilí	17
2.3 Násilí a agresivita ve specifickém prostředí věznic	19
2.4 Dílčí závěr	24
3. Problematika násilí ve Věznici Vinařice	26
3.1 Použité metody	26
3.2 Stanovení hypotéz	27
3.3 Popis výběrového souboru	28
3.4 Analýza získaných dokumentů	29
4. Provedení šetření	33
4.1 Šetření mezi odsouzenými ve Věznici Vinařice	33
4.2 Srovnání dat získaných analýzou dokumentů s daty získanými šetřením	47
4.3 Shrnutí	48
4.4 Vyhodnocení hypotéz	51
Závěr	52
Resumé	54
Anotace	55
Seznam použité literatury a pramenů	56

Úvod

Velkým celosvětovým problémem současnosti je eskalace násilí. Ať už se jedná o terorismus, lokální válečné konflikty nebo „běžnou“ násilnou kriminalitu. A právě násilnou kriminalitou je z výše jmenovaného naše společnost ohrožena nejvíce. Samozřejmě je možné a nutné násilné chování trestat, to však není řešení, ale pouze nezbytná reakce společnosti, řešení spočívá ve výchově. Na mladého člověka působí mnoho vlivů, které ho ovlivňují a formují a které jsou často v rozporu. Když pomíneme jedince vyrůstajícího v rodině, inklinující ke kriminálnímu jednání, tak od rodičů a ve škole slyší, že násilí je špatné, že se tak chovat nemá, ale stačí zapnout televizi, zajít do kina nebo spustit počítačovou hru a najednou je násilí něco zcela běžného, hrdinou je ten kdo, je silnější, kdo zlikviduje více nepřátel. Dospělého člověka, který již má sestaven svůj žebříček hodnot, by nemělo takto prezentované násilí ovlivnit, bohužel mladé lidi, kteří si svůj žebříček hodnot teprve vytvářejí, určitě ovlivnit může. Výsledkem je stále se stupňující brutalita násilných trestných činů a snižující se věk pachatelů násilné trestné činnosti. Ti pak velice často končí ve věznicích.

A právě věznice jsou velice specifickým prostředím, kde dochází k násilnému jednání. Končí v nich dříve či později většina pachatelů trestné činnosti. Zde se pachatelé násilných trestných činů střetávají s pachateli nenásilné trestné činnosti například majetkového charakteru a s pachateli nedbalostních trestných činů, protřelí recidivisté a pachatelé s poruchami osobnosti s méně narušenými jedinci. Vězeňská služba se snaží všemi dostupnými prostředky násilí mezi odsouzenými předcházet a již vzniklé případy trestat, ale nezbyvá než si přiznat, že se jí to nikdy nemůže v plném rozsahu podařit. Vždy se bude jednat pouze o omezení tohoto negativního jevu. Odsouzení většinou odmítají s pracovníky Vězeňské služby spolupracovat. Část ze strachu, že budou ostatními označeni za „práskače“, a budou proti nim použity sankce, které mohou mít různou podobu, od pohrdání ostatními odsouzenými až po fyzické násilí. Sankce od „kolegů“ jsou většinou odsouzených považovány za horší než postihy ze strany Vězeňské služby, které jsou pro ně sice nepříjemné, ale zvyšují jejich sociální status v tomto patologickém prostředí. Velké množství odsouzených odmítá spolupráci s představiteli státní moci ze zásady, mnohdy je to dáno již výchovou v rodinách, které inklinují ke kriminálnímu jednání.

Právo na ochranu života a zdraví je základním právem každého jedince tedy i toho, který se proti společnosti provinil a pyká za to ve vězení. Předcházení a potírání násilí ve věznicích je trvalý úkol pro Vězeňskou službu. Názor široké veřejnosti, že oběťmi násilí ve věznicích jsou pouze zločinci, nelze v současné Evropě akceptovat.

Cílem bakalářské práce je zmapovat situaci násilného jednání odsouzených ve Věznici Vinařice. Pokusit se zjistit příčiny násilného jednání a jeho nejčastější projevy. Dále porovnat počet evidovaných případů násilného jednání mezi odsouzenými se stavem zjištěným šetřením a pokusit se tak zjistit, jak velká je propast mezi skutečným stavem násilí v této věznici a tím, co je pracovníkům Vězeňské služby známo.

Reedukace pachatelů trestné činnosti a jejich následná resocializace je významnou součástí sociální pedagogiky. Pokud chceme na tyto lidi účinně působit, musíme dobře znát jejich způsob myšlení a také prostředí, kterým jsou ovlivňováni. Výsledky bakalářské práce by mohly posloužit pracovníkům Vězeňské služby při preventivním působení na odsouzené, zejména pak odborným pracovníkům oddělení výkonu trestu při tvorbě a realizaci programů zacházení. Přesto je potřeba si přiznat, že není v možnostech bakalářské práce, vzhledem k jejímu rozsahu, prozkoumat tuto problematiku do takové hloubky, jakou by si zasluhovala.

V průběhu své sedmnáctileté praxe ve Věznici Vinařice jsem se neustále setkával s projevy násilného jednání odsouzených. Jak jsem postupně procházel různými funkcemi, vždy se jednalo o jiný úhel pohledu na tuto problematiku. Dá se tedy říci, že mi tento problém není cizí a své praktické zkušenosti při zpracování bakalářské práce využiji.

Bakalářskou práci se pokusím zpracovat tak, aby oslovila nejen odborníky z profese, ale i jedince, kteří s vězeňskou problematikou nepřicházejí do styku a pro které jsou věznice jiným, neznámým světem. Tomu odpovídá i její struktura. Nejprve se budu zabývat vývojem a fungováním vězeňského systému a příčinami a projevy násilí jak v obecné rovině, tak ve specifickém prostředí věznic, rovněž i právními aspekty násilí. Dále budu analyzovat veškeré dostupné dokumenty zabývající se touto problematikou a provedu šetření mezi odsouzenými ve Věznici Vinařice. Při zpracování bakalářské práce použiji následující metody: práce s odbornou literaturou, analýza dokumentů, dotazník s uzavřenými otázkami a srovnávání.

1. Vězeňský systém

1.1 Historie vězeňství v českých zemích

Zločin a jeho potrestání, to je problém, který provází lidstvo po celou dobu jeho existence. V počátcích českého státu, kdy převládalo zvykové právo, se vězení v našem chápání nepoužívalo, časté nebyly ani tresty smrti. „Ukazuje se, že staří Slované dávali přednost trestům vyhnanství a uvrhování do otroctví před trestem smrti“. (21:4) Uvrhnutím do otroctví byl potrestaný zbaven všech práv, stával se věcí, pro svého vlastníka však znamenal značný ekonomický přínos. Odsouzení do vyhnanství se v té době rovnalo, podle mého názoru, trestu smrti. Jedinec neměl šanci sám mimo lidskou společnost přežít.

Postupně s rozvojem středověkého státu se zdokonaluje i systém středověkého soudnictví. „V první polovině 13. století byl budován systém župních hradů, které sloužily k obraně, státní správě a také k soudnictví. Byly v nich zřizovány i prostory k držení osob zbavených svobody, avšak toto držení ještě nemělo charakter trestu odnětí svobody. Šlo spíše o vazbu před vlastní krvavou exekucí, o popravu hladem nebo o politickou internaci osob vyššího stavu. Podmínky v hradních vězeních byly velice nepříznivé, vězni zde žili v nezdravém prostředí a většinou v krátké době umírali. Se vznikem a rozvojem měst ve druhé polovině 13. století byla obdobná vězení zřizována i ve sklepeních městských radnic.“ (21:5)

S dalším vývojem se projevuje snaha o kodifikaci trestního práva a ujednocení trestů. „V roce 1579 byla vydána „Práva městská království českého“ sepsaná pražským kancléřem Pavlem Kristianem z Koldína, z nichž je patrné, že hrdelních trestných činů, které byly trestány smrtí, byla celá řada včetně trestných činů bigamie, cizoložství, kacířství a čarodějnictví. Středověké tresty byly zejména tělesné a končily smrtí nebo těžkým ublížením na zdraví.“ „Méně závažná provinění, zpravidla proti veřejnému pořádku (opilství, tuláctví, prostituce apod.) byla trestána uvázáním nebo vsazením na pranýř.“ (21:5)

K velkým změnám dochází v průběhu 18. století v celé Evropě. „V našich zemích vydala habsburská císařovna Marie Terezie nový trestní kodex, kterým omezila ukládání trestu smrti. Zaváděný systém státních profesionálních soudů odstraňoval zvlá

a nedostatky v právních postupech feudálních pánů.“(21:5). Vondruška uvádí, že „zásadním zlomem se však stal až rok 1787, kdy císař Josef II. vydal svůj zákoník, jímž se podstatně měnila celková filosofie trestů. Hlavním způsobem trestání se mělo stát vězení, chápané jako podstatná újma na osobní svobodě, kterou v té době osvícenci objevili jako základní lidské právo. Vězení mělo tři stupně – od lehkého, kde se mohl trestanec volně pohybovat, přes střední, kde měl na nohách okovy, až po těžký žalář, kde byl přikován ke zdi řetězem. Současně se zrušil trest smrti byť krátkodobě, protože byl za následníků císaře Josefa II. opět obnoven. Josefinskými reformami trestního práva se začalo postupně prosazování nového názoru, že trest nemá být odvetou, ale pokusem o nápravu viníka.“(14:20,21).

Pro výkon trestu těžkého žaláře byly stanoveny věznice. „Obyvatelé z Čech, Moravy a Slezska vykonávali tento druh trestu v brněnské pevnosti Špilberk a obyvatelé z alpských zemí ve Šlosberku ve Štýrském Hradci. V důsledku tvrdých podmínek věznění v podzemních celách, tzv. kasematech, kam nepronikal sluneční svit, kde bylo vlhko a chlad, umírali vězni na nejrůznější onemocnění do tří let.“ (21:6). Obdobně hodnotí vývoj vězeňství v tomto období Francek, „Vězení se užívalo do 18. století jako zajišťovací vazby k zabezpečení provinilce pro rozsudek a exekuci. Teprve po vyřešení otázek úhrady nákladů sloužilo vězení jako místo výkonu trestu.“ (8:40) A právě otázka nákladů věznění byla podle mého názoru rozhodujícím faktorem. Pachatelé trestných činů byli většinou lidé nemajetní a jejich pobyt ve vězení hradil jeho zřizovatel. Ten z pochopitelných důvodů nechtěl příliš investovat a mezi obviněním a trestem nikdy neuběhla dlouhá doba. Ke zkrácení této doby jistě přispívala i skutečnost, že k běžným vyšetřovacím metodám patřila tortura. Na mučidlech se lidé přiznávali rychle, a to i k věcem, které mnohdy ani neudělali. Trest smrti naplňoval představy a potřeby tehdejší společnosti, byl mstou za spáchaný zločin, a zároveň zabránil pachateli v pokračování trestné činnosti jednou pro vždy. Podle tehdejších představ měl i odstrašující účinek a veřejně konané exekuce měly působit preventivně. Jejich preventivní působení je ale značně diskutabilní a kloním se k názoru, že tak rozhodně nepůsobily. Žádný z pachatelů ani v současnosti, podle mých zkušeností, totiž nepředpokládá při páchání trestného činu, že bude dopaden, a nevidím tudíž žádný důvod, proč by s tím měli počítat pachatelé trestné činnosti v minulosti. „V roce 1823 byla v Praze založena první státní, dnes již neexistující, Svatováclavská trestnice, kde

poprvé došlo k řádné diferenciaci vězňených osob, tj. oddělení mužů, žen a mladistvých a více narušených osob od méně narušených.“ (21:6)

„Hospodářská a sociální krize čtyřicátých let (19. st. IV) vyvrcholila v našich zemích roku 1848 buržoazní revolucí, kterou uspíšil ohlas zpráv o revolučním hnutí v Itálii, Německu a ve Francii. Buržoazie, jejíž ekonomická síla neustále rostla, usilovala o politickou moc, které se ovšem šlechta nemínila dobrovolně vzdát. Cílem revolucí bylo odstranění feudálních přežitků a příprava optimálních podmínek pro rozvoj kapitalismu.“ (8:61) V následujících letech dochází ke změnám v organizaci a fungování státní moci, výkonu soudnictví a rovněž i vězeňství. „V roce 1852 je vydán císařský patent č. 117 o zločinech, přečinech a přestupcích, který byl na našem území využíván jako trestní zákon téměř 100 let. Podle tohoto zákona byl vykonáván trest odnětí svobody v těžkém žaláři, žaláři a vězení. Vězni již nebyli na celách spoutáni a poutacích prostředků se používalo pouze při jejich transportu anebo krátkodobě, v případě pokusu o útěk nebo násilného jednání. Vězeňství bylo zcela zestátněno a jeho řízení se ujalo ministerstvo spravedlnosti. Dochází k budování sítě vězeňských zařízení v rámci příslušných soudních okresů. Vznikají tzv. justiční komplexy, tj. architektonické celky tvořené soudní budovou a vazební věznicí.“ (21:6)

„K výkonu trestu odnětí svobody jsou budovány státní trestnice buď rekonstrukcí objektů, které původně sloužily jinému účelu, nebo novou výstavbou. V roce 1856 vznikla státní trestnice ze středověkého hradu Mírov, v roce 1857 další trestnice z někdejšího kartuziánského kláštera ve Valdicích u Jičína, v roce 1865 byla vytvořena centrální ženská trestnice v Řepích u Prahy, a to pronájmem prostor kláštera Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského, která se spolupodílela na práci s odsouzenými ženami. Novou výstavbou vznikla trestnice Bory v Plzni v roce 1878 a trestnice v Praze – Pankrác v roce 1889. Dále vznikaly trestní ústavy pro mladistvé v Opatovicích, Kostomlatech, Králíkách a na dalších místech. V té době pronikají do vězeňství snahy o nápravu vězňených osob zejména skrze duchovní, popř. členy některých církevních řádů.“ (21:6) Pro úplnost je ještě potřeba uvést, že „v období rakouskouherské monarchie existoval trest smrti, avšak značný rozdíl je patrný mezi jeho ukládáním a výkonem. V letech 1876 až 1879 bylo uloženo 1 376 trestů smrti a z toho vykonáno pouze 44 trestů, tj. 3,2%.“ (21:6).

„Po rozpadu habsburské monarchie v roce 1918 vznikla Československá republika v čele s prezidentem Tomášem G. Masarykem. Nový stát navázal na historické penitenciární tradice, akceptoval rakouský trestní zákon a k jeho naplňování vytvářel nové formy a postupy v právních i vězeňských otázkách. V roce 1931 byl vydán zákon č. 48, který komplexním způsobem upravil systém ochranné a ústavní výchovy mládeže s důrazem na výchovně vzdělávací přístup. V témže roce byl vydán zákon č. 123, který stanovil podmínky k výkonu trestu odnětí svobody u tzv. politických provinilců. Tito byli odsouzeni v souvislosti s šířením rasové, národnostní, náboženské nebo třídní nesnášenlivosti a většinou se rekrutovali z řad fašistů nebo komunistů. Političtí provinilci vykonávali trest odděleně od pachatelů kriminálních trestných činů v tzv. státním vězení a měli větší výhody.“ „Na činnosti vězeňství se nadále významným způsobem a úspěšně podíleli učitelé, lékaři, duchovní a členové některých církevních řádů.“ „I když v průběhu trvání první republiky nedošlo ke zrušení trestu smrti, byl využíván velice střízlivě, čemuž v roce 1934 napomohlo vydání zákona č. 91, který upřednostňoval ukládání trestu odnětí svobody do 30 let nebo na doživotí před trestem smrti. V důsledku této úpravy byl v letech 1918 až 1938 vykonán trest smrti pouze v 15 případech.“ (21:7) Obdobně, ale podstatně podrobněji, popisuje toto období Francek. (8:68–75).

Po rozpadu československé republiky a vzniku protektorátu „podléhala výkonná moc v Čechách a na Moravě německé okupační správě reprezentované v nejvyšší instanci zastupujícím říšským protektorem a později státním říšským ministrem Karlem Hermanem Frankem.“ „Osoby, zatčené německou kriminální policií nebo tajnou státní policií (gestapem), byly souzeny německým zemským soudem, zvláštním soudem, státním soudem nebo rychlým soudem.“ „V jednotlivých okresech a krajích byla zabráněna pro činnost německé policie a justice veškerá vězeňská zařízení a jako vyšetřovací věznice smutně prosluly Petschkův palác a Pankrácká věznice v Praze, dále Kounicovy koleje a pevnost Špilberk v Brně.“ (21:8)

„Po porážce hitlerovského fašismu v roce 1945 byla obnovena Československá republika v čele s prezidentem Edvardem Benešem a všechny státní instituce včetně vězeňství se postupně navracely do předválečné podoby. Období let 1945 až 1947 bylo poznamenáno soustředováním německých říšských občanů, kteří žili na území protektorátu ve sběrných táborech, a jejich odsunem do Německa.“ „K soustředování Němců k odsunu dočasně sloužila různá improvizovaná ubytovací zařízení včetně

některých bývalých nacistických pracovních táborů.“ (21:8) „V období 1945 – 1948 existovaly snahy obnovit vězeňství na demokratických principech jako nástroj trestu, společenské izolace a resocializace jedinců právoplatně odsouzených nezávislým soudem či správním úřadem, jehož činnost systematicky kontroluje občanská i politická společnost.“ (23:1)

Mezníkem ve vývoji celého státu a tím i vězeňství byl ale převrat v únoru 1948. „Zákonem č. 321/1948 Sb. došlo ke zřízení veřejného ozbrojeného a jednotně organizovaného Sboru uniformované vězeňské stráže s celostátní působností.“(8:92) „V tomto období se vězeňství mění podle sovětského vzoru v součást represivního aparátu totalitního komunistického režimu, sloužící k zajištění nekontrolovatelného policejního teroru a masových perzekucí obyvatelstva.“ (23:1)

„Dne 25. října 1948 se usneslo národní shromáždění na zákonu o táborech nucené práce č. 247 Sb. Vznikla tak nová forma mimosoudní perzekuce. Tříčlenné komise při Krajských národních výborech, kterým se říkalo příkazovací nebo nalézací, posílaly do táborů nucených prací občany na tři měsíce až dva roky, mohly jim ovšem internační dobu i prodloužit. Tyto komise působily do léta 1950. Způsob výběru do táborů nucených prací stanovila vyhláška ministerstva národní bezpečnosti č. 492 z 1. srpna 1950 a na činnost příkazovacích komisí navázaly trestní komise národních výborů.“ (8:410,411) Pro výkon nucených prací vznikla v roce 1955 na místě tábora pro válečné zajatce a retribuční vězně Věznice Vinařice, které se týkají kapitoly č. 3 a č. 4 této práce. (22:1)

„V roce 1957 vydala hospodářská a sociální rada Organizace spojených národů dokument pod názvem Standardní minimální pravidla pro zacházení s vězni, který se stal v šedesátých a sedmdesátých letech základní normou k provádění reformy vězeňských systémů v jednotlivých západoevropských zemích, ale také v Kanadě a USA. V Československé socialistické republice byl v duchu tohoto dokumentu vydán zákon č. 59/1965 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, který lze považovat za legislativní základ dílčí reformy československého vězeňství. Současně vznikl Sbor nápravné výchovy jako vojensky organizovaný celek, jehož příslušníci byli určeni k zabezpečování výkonu vazby a trestu odnětí svobody.“ (21:9) „Lze říci, že s výjimkou doporučené duchovenské péče ve vězeňských zařízeních vyhověl zákon č. 59/1965 Sb. základním požadavkům Standardních minimálních pravidel pro zacházení s vězni.

V této souvislosti byla třídně politická diferenciací vězňů nahrazena zařazováním odsouzených do tří nápravně výchovných skupin v závislosti na jejich kriminálním narušení. Zařazování bylo prováděno na základě rozsudku soudu. Do I. nápravně výchovné skupiny byly zařazovány většinou prvovězněné osoby za méně závažnou trestnou činnost, do II. většinou osoby, které se v posledních 10 letech dopustily úmyslného trestného činu a do III. většinou zvláště nebezpeční pachatelé a recidivisté.“ (21:10).

„Na základě vnitropolitických změn v Československé socialistické republice po 17.11.1989 dochází k obnově demokratického státu v čele s novým prezidentem Václavem Havlem, signatářem Charty 77, který byl také politickým vězněm. V lednu 1990 vyhláší prezident republiky rozsáhlou amnestii, v jejímž důsledku zůstalo ve vězeňských zařízeních z přibližně 23 tisíc vězňů jen 6 tisíc. Této amnestii předcházelo propuštění 50 politických vězňů již v prosinci 1989. Pachatelé závažných trestných činů, kterých se amnestie netýkala, se nespokojili se svojí situací a pokoušeli se vynutit si svobodu prostřednictvím hromadných protestních akcí a vzpour, které se lavinovitě šířily ve věznicích a nápravně výchovných ústavech na území celého státu. Nejzávažnější vězeňská vzpoura proběhla v nápravně výchovném ústavu Leopoldov na Slovensku. K jejímu potlačení musela být nasazena speciální bezpečnostní jednotka a početná asistence z řad příslušníků Sboru nápravné výchovy Slovenské republiky.“ (21: 11)

„V červnu 1990 byly zahájeny prověrky odborné a morální způsobilosti příslušníků Sboru nápravné výchovy, které prováděly občanské komise, vytvářené zejména z řad bývalých politických vězňů a členů Občanského fóra. Prověrky byly ukončeny v závěru roku 1991 a v jejich průběhu bylo prověřeno přibližně 5 500 příslušníků Sboru nápravné výchovy, z nichž jen 400 bylo shledáno nezpůsobilými pro výkon služby ve vězeňství. Další 1 000 příslušníků bylo uvolněno ze služebního poměru pro nesložení nové služební přísahy nebo z jiných důvodů na vlastní žádost. V letech 1991 až 1992 byla ředitelstvím Sboru nápravné výchovy vypracována Koncepce rozvoje vězeňství v České republice v duchu Evropských vězeňských pravidel, která byla doporučena k realizaci právním expertem Rady Evropy.“ (21:11–12)

„Dnem 1.1.1993 vznikla Vězeňská služba České republiky na základě zákona 555/1992 Sb. o Vězeňské službě a justiční strážní České republiky. Podle tohoto zákona jsou ve vězeňství tři skupiny zaměstnanců: vězeňská stráž (zajišťuje strážní, dozorčí a eskortní službu), justiční stráž (zajišťuje ochranu soudů a ministerstva spravedlnosti) a správní služba (zajišťuje odbornou činnost v oblasti zacházení s vězni, zdravotnictví, administrativního, ekonomického a technického zabezpečení). Výkon trestu odnětí svobody byl upraven zákonem č. 294/1993 Sb. o výkonu trestu odnětí svobody. Podstatnou změnou bylo nahrazení tří nápravně výchovných skupin čtyřmi typy věznic: s dohledem, dozorem, ostrahou a zvýšenou ostrahou.“ (21:12) Od roku 1999 upravuje podmínky výkonu trestu zákon č. 169/1999 Sb. o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů. Dnem 1.1.2005 byla dozorčí služba převedena z vězeňské stráže pod správní službu, důvodem bylo zajištění těsnější spolupráce a zjednodušení komunikace mezi dozorcí, kteří zajišťují dodržování vnitřního řádu a časového rozvrhu dne a odbornými pracovníky oddělení výkonu trestu, kteří se zabývají výchovným působením na odsouzené.

1.2 Úkoly Vězeňské služby v současnosti

Úkoly Vězeňské služby České republiky jsou stanoveny v již zmíněném zákoně č. 555/1993 Sb. o Vězeňské službě a justiční strážní České republiky ve znění pozdějších předpisů, konkrétně v § 2, který má následující znění: „Vězeňská služba spravuje a střeží vazební věznice a věznice a odpovídá za dodržování zákonem stanovených podmínek výkonu vazby a výkonu trestu odnětí svobody, spravuje a střeží ústavy pro výkon zabezpečovací detence, střeží, předvádí a eskortuje osoby ve výkonu vazby, ve výkonu zabezpečovací detence a ve výkonu trestu odnětí svobody. Prostřednictvím programů zacházení soustavně působí na osoby ve výkonu trestu odnětí svobody a obdobně i na některé skupiny osob ve výkonu vazby s cílem vytvořit předpoklady pro jejich řádný způsob života po propuštění. Provádí výzkum v oboru penologie a využívá jeho výsledky a vědecké poznatky při výkonu vazby a při výkonu trestu odnětí svobody. Zajišťuje pořádek a bezpečnost v budovách soudů, státních zastupitelství a ministerstva a v jiných místech jejich činnosti a v rozsahu stanoveném tímto zákonem zajišťuje pořádek a bezpečnost při výkonu pravomoci soudů a státních zastupitelství. Vytváří

podmínky pro pracovní a jinou účelnou činnost osob ve výkonu vazby, ve výkonu zabezpečovací detence a ve výkonu trestu odnětí svobody. Provozuje hospodářskou činnost za účelem zaměstnávání osob ve výkonu trestu odnětí svobody, případně i osob ve výkonu vazby. Vede evidenci osob ve výkonu vazby, ve výkonu zabezpečovací detence a ve výkonu trestu odnětí svobody na území České republiky. Plní úkoly, které pro ni vyplývají z vyhlášených mezinárodních smluv, k jejichž ratifikaci dal Parlament souhlas a jimiž je Česká republika vázána. Zabezpečuje vzdělávání příslušníků Vězeňské služby a občanských zaměstnanců Vězeňské služby, které provádí Institut vzdělávání, a vzdělávání osob ve výkonu vazby a ve výkonu trestu odnětí svobody, které provádí Střední odborné učiliště, učiliště a odborné učiliště Vězeňské služby. Poskytuje zdravotní péči ve svých zdravotnických zařízeních osobám ve výkonu vazby, osobám ve výkonu zabezpečovací detence a osobám ve výkonu trestu odnětí svobody, příslušníkům a občanským zaměstnancům Vězeňské služby, v případě potřeby zabezpečuje specializovanou zdravotní péči v mimovězeňských zdravotnických zařízeních. Prošetřuje vlastními pověřenými orgány trestnou činnost příslušníků. Ve spolupráci s Policií České republiky se podílí na předcházení a odhalování trestné činnosti osob ve výkonu vazby, ve výkonu zabezpečovací detence a ve výkonu trestu odnětí svobody. Vězeňská služba plní i další úkoly podle zvláštních právních předpisů.“ (2:§2)

Tyto další úkoly vyplývají zejména z následujících zákonů: 169/1999 Sb. o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů, 293/1993 Sb. o výkonu vazby, 240/2000 Sb. o krizovém řízení a změně některých předpisů, 412/2005 o ochraně utajovaných informací a bezpečnostní způsobilosti a dalších právních norem.

1.3 Evropská vězeňská pravidla

V podkapitole 1.1 jsem se zmínil o Evropských vězeňských pravidlech (jedná se o Doporučení Rady Evropy č. R (87) 3), tato pravidla, která se zavázala plnit i Česká republika, vznikla v roce 1987 z potřeby stanovit standardy zacházení s vězni pro všechny vězeňské správy v zemích, které jsou členy Rady Evropy. Přesto, že se jedná o relativně starý dokument, je stále aktuální a je zapracován do legislativy jednotlivých

členských států Rady Evropy. Pravidla kladou důraz na důsledné plnění účelu výkonu vazby nebo výkonu trestu odnětí svobody, současně však na zachování lidské důstojnosti vězněných osob a spravedlivém, humánním přístupu vězeňského personálu k vězněným osobám. Stanovují rozsah minimálních zásad, podle kterých by měly fungovat všechny oblasti vězeňských správ, tak aby byly zabezpečeny lidsky důstojné podmínky ve vězeních a aby základy, na kterých stojí moderní vězeňství, nemohly být ovlivňovány politiky nebo výkyvy veřejného mínění po té, co vyjdou najevo okolnosti některých zvláště zavrženíhodných a brutálních trestných činů.

Evropská vězeňská pravidla jsou členěna do preambule, která stanovuje základní cíle těchto pravidel, do pěti částí. V první části jsou rozpracovány základní principy. Druhá část podrobně rozpracovává správu vězeňských ústavů tedy příjem, třídění a klasifikaci vězňů, jejich ubytování, zajištění osobní hygieny, stravování, zdravotní péči, dodržování disciplíny a použití donucovacích prostředků. Dále pak upravuje právo vězňů na informovanost a na stížnosti, zajištění jejich styku s vnějším světem a právo na náboženskou a morální péči. Rovněž upravuje nakládání s předměty a majetkem vězňů, jejich přemísťování a povinnost vězeňských zařízení informovat nejbližší příbuzné o úmrtí, nemoci nebo přemístění vězně. Třetí část se zabývá požadavky na personál věznic, na jeho odbornost, morální vlastnosti, profesní vzdělávání, ale i na způsob odměňování, který má zajistit ve věznicích dostatek kvalitního personálu. Čtvrtá část stanovuje cíle vězeňského režimu, cíle a formy výchovy, práci vězňů, jejich vzdělávání, tělesnou výchovu, sportovní a jiné volnočasové aktivity, dále se zabývá přípravou vězňů na propuštění a návrat do normálního života. Pátá část obsahuje doplňující pravidla pro zvláštní kategorie vězňů a týká se především obviněných, psychicky narušených a mentálně retardovaných vězňů a osob, které byly uvězněny v zemích, kde to zákon připouští, jiným způsobem než trestním řízením. (16)

1.4 Dílčí závěr

Vězeňství je systém, který má svoji historii, přítomnost a budoucnost. Jeho vývoj je v každém časovém období ovlivněn vývojem a stavem společnosti, a to jak materiálním, morálním, tak i společenským zřízením. Nezanedbatelné jsou rovněž

mezinárodní vztahy a vzory. Shrnu-li obsah této kapitoly, docházím k závěru, že až do konce 18. století byl trest za spáchaný zločin považován za odplatu ve smyslu starozákonního „oko za oko, zub za zub“. Lidský život v té době neměl příliš velkou hodnotu a trest smrti byl ukládán za zločiny z našeho současného pohledu lehké. Závažnost provinění byla zohledněna ve způsobu výkonu tohoto trestu např. stětí, oběšení, upálení, lámání kolem a podobně. Vězení se v této době užívalo většinou jako zabezpečovací vazby, nedalo se předpokládat, že by delikvent čekal na vykonání rozsudku dobrovolně. V tomto období se hojně využívalo tortury k vynucení přiznání a je nasnadě, že docházelo k častým justičním omylům. Byla maximální snaha, aby doba, po kterou byl delikvent držen ve vězení, byla co nejkratší, náklady na věznění, proces včetně tortury a vykonání exekuce šly k tíži toho, na jehož území ke zločinu došlo, ať už se jednalo o šlechtice či město. Správce území neměl pochopitelně nejmenší zájem na tom, aby se tyto náklady zvyšovaly. Tento stav ovlivněný po staletí západoevropskou právní teorií a praxí koresponduje se stavem v okolních státech.

Ke zlomu dochází v roce 1787, kdy se mění celková filosofie trestů a je dočasně zrušen trest smrti. Hlavním způsobem trestání se stává vězení, tedy omezení osobní svobody trestaného jedince. V průběhu 19. a hlavně 20. století je patrná snaha o zdokonalení výkonu tohoto trestu, který postupně přestává být chápán jako pomsta společnosti za spáchaný zločin, ale plní dva základní úkoly, tedy ochranu společnosti před pachatelem po určité časové období a čím dál tím více jeho reedukaci a resocializaci. Patrná je i postupná humanizace vězeňského systému a snaha zapojit do vězeňství odborníky, kteří by s vězňými osobami pracovali na základě nejnovějších poznatků společenských věd. Tento vývoj byl v průběhu času samozřejmě na delší či kratší časová období přerušován v závislosti na změnách ve společnosti i v politickém zřízení.

Přesto myslím, že mohu i na základě svých vlastních zkušeností nabytých za 17 let služby ve Vězeňské službě České republiky konstatovat, že Česká republika má moderní vězeňský systém, který je na úrovni ostatních evropských států a odpovídá požadavkům Evropských vězeňských pravidel. Je kladen stále větší důraz na odborné vzdělávání všech zaměstnanců, kteří přicházejí do styku s vězňými osobami. Při mém nástupu do Věznice Vinařice nebyl v tomto zařízení jediný vychovatel s vysokoškolským vzděláním (to měl pouze ředitel a jediný speciální pedagog), v současnosti je základní podmínkou pro výkon této funkce vysokoškolské vzdělání

pedagogického zaměření. Nelze však říci, že by tento systém byl bez problémů, to snad ani vzhledem k tomu, že se zabývá kriminálně narušenými jedinci, být nemůže. Mezi současné problémy českého vězeňství podle mého názoru patří nedostatečná kapacita a tím i přeplněnost věznic, dále to je průnik nepovolených předmětů jako jsou návykové látky a mobilní telefony do věznic, násilí mezi odsouzenými a značná fluktuace vězeňského personálu, hlavně příslušníků, způsobená nabytím účinnosti zákona 361/2003 Sb. o služebním poměru příslušníků bezpečnostních sborů. Tento zákon sice zvýšil ohodnocení příslušníků, současně však podstatně zpřísnil požadavky, které jsou na ně kladeny po stránce morální, zdravotní, fyzické připravenosti a vzdělání. Hlavně kvůli poslednímu odešlo a stále odchází z výkonu služby značné množství déle sloužících příslušníků. Ti jsou sice postupně nahrazováni novými, mladými příslušníky, kteří sice splňují požadavky výše zmíněného zákona, ale bolestně jim schází praxe v jednání s vězni.

Generální ředitelství Vězeňské služby České republiky zpracovalo v roce 2005 Koncepti rozvoje českého vězeňství do roku 2015. V tomto dokumentu je zmapována situace v jednotlivých odvětvích českého vězeňství v roce 2005 a jsou zde stanoveny strategické cíle, kterých by mělo být do roku 2015 dosaženo. (24). Bohužel dosažení těchto cílů je spojeno se značnými finančními náklady a jen čas ukáže, zda se je v současné ekonomické krizi podaří splnit.

2. Násilí, společenský problém a jeho příčiny

2.1 Násilí a agresivita

„Člověk je jediným primátem, který zabíjí a týrá příslušníky svého druhu bez biologického nebo ekonomického důvodu a pociťuje při tom uspokojení.“ (9:17)

Agresivní, násilné jednání je v současnosti považováno za sociálně patologický jev, má však v lidském jednání hluboké kořeny, sahající až do počátků vývoje lidského druhu. Bez určité míry agresivity a násilí by nebylo možné, hlavně v dávné minulosti, přežití lidstva jako celku. I v dnešní době však má násilné jednání v určitých situacích a formách své společenské opodstatnění. Například při sebeobraně, tedy odvracení útoku, musí být jednání bránícího se razantnější než jednání útočníka, aby bylo účinné, přesto je tento druh násilného jednání společensky přijatelný.

Vágnerová označuje za společensky přijatelnou, socializovanou formu agresivity, která respektuje společenská pravidla, asertivitu, tedy schopnost prosazovat a realizovat vlastní cíle. Stanovení hranice, kdy je agresivní, násilné jednání ještě společensky přijatelné, a kdy již ne, je determinováno sociálním a kulturním vývojem té které společnosti, navíc se mění v čase. Stejně jednání nemusí být tedy vždy hodnoceno stejně.

Sklon k agresivnímu jednání ovlivňuje celá řada proměnných. Jednou z nich je dědičnost, vrozené dispozice reagovat agresivně má v podstatě každý, rozdílná je ale jejich míra, většina populace nevybočuje z průměru. Dalším faktorem, který může ovlivnit sklony k agresivnímu jednání, jsou biologické předpoklady, ty mohou být dány například změnami ve struktuře či funkci mozku, které mohou být způsobeny buď geneticky, nebo poškozením centrální nervové soustavy úrazem či nemocí. Zvýšená agresivita může mít i biochemický základ, předpokládá se, že je spojena s nízkou hladinou serotoninu, nebo naopak s vysokou hladinou dopaminu. Rovněž záleží na pohlaví, muži reagují agresivněji než ženy, což je zapříčiněno mužským pohlavním hormonem testosteronem. Platí, že čím vyšší hladina testosteronu, tím větší sklon k agresivnímu jednání. Sklony k násilí mohou být způsobeny také duševní chorobou nebo vrozenou poruchou osobnosti, posiluje je užívání alkoholu a některých nealkoholových drog, například amfetaminu. Nezanedbatelný je i vliv prostředí, hlavně

jeho sociální složka. Agresivitu lze ovlivnit výchovou a to na obě strany. Rozhodující vliv má v tomto případě rodina, její hodnotový systém, chování rodičů k dítěti, k sobě navzájem i k okolí a styl výchovy. S postupem času přichází vliv vrstevnických skupin a jejich hodnot a norem. Na rozvoj agresivity má vliv i celkové společenské klima a systém norem a hodnot, který je s určitou tolerancí závazný pro celou společnost a v němž se odráží předchozí historie i současné vlivy. Jako spouštěč agrese může působit určité prostředí i aktuální psychický či somatický stav jedince nebo narušené uspokojování různých potřeb. (13:757-762)

Podle Fischera a Škody je pro agresivní chování typické destruktivní zaměření. Důležité je však rozlišit jeho různé druhy, neboť jinak je společností hodnocena agresivita související s obranou, a jinak agresivita vyvolaná touhou po ublížení a vzniku nebo způsobení bolesti. Pro agresivitu neexistuje obecně přijatá definice ani klasifikace. Jiný je pohled sociologický, jiný medicínský nebo psychologický. Autoři se přiklánějí k následující klasifikaci. Zlostná agresivita – reaktivní forma agresivního chování, spíše impulzivní výraz afektu málo zaměřený z hlediska cíle, který není příliš nebezpečný, pokud se nejedná o odplatu, ta je sice také reaktivní, ale vzhledem k tomu, že k jejím projevům patří nenávist a cílené způsobování bolesti, je společensky nebezpečná. Instrumentální agresivita – ta je vždy prostředkem k dosažení cíle, pokud je agresivní chování reaktivní, například při odvracení škod a nebezpečí, je společensky přijatelná. Problémem je ale aktivní agresivní jednání, které slouží k dosažení cíle. Spontánní agresivita – zde není míra aktivity a reaktivity spolehlivě prozkoumána, společensky neakceptovatelné je ale agresivní chování, kdy způsobení bolesti přináší emocionální uspokojení a uspokojení patologických potřeb.

Ve vztahu agrese a výchovy upozorňují tito autoři na fakt, že u dětí, které často a dlouhodobě sledují násilí v televizi, filmu nebo při videohrách, je vyšší četnost agresivního chování než u dětí, které nejsou mediálnímu násilí vystaveny. Pokud si dítě upevní násilné postoje a názory, je malá pravděpodobnost, že je v budoucnu změní. Časté sledování násilí může vést k posunu v emočním vnímání, zálibě v násilí a ke ztrátě soucitu s obětí. Mediálním násilím jsou ohroženi především chlapi, u dívek nebyl jeho vliv na agresivitu prokázán.

Zvláštní formou násilného jednání je vandalismus, tedy logicky nezdůvodnitelné poškozování nebo ničení veřejného i soukromého majetku, které nepřináší pachateli

žádný materiální zisk. Motivem bývá potřeba na sebe upozornit, demonstrovat odvalu a sílu před vrstevníky, stát se členem party a boj o pozice v partě. Vandalismus je typický pro adolescenty a často k němu dochází pod vlivem alkoholu nebo drog. U dospělé populace není příliš častým jevem. (7:47-56)

Doposud jsem se zabýval násilným a agresivním jednáním vůči okolí. Agresivita může být ale namířena i vůči vlastní osobě agresora, v tomto případě hovoříme o autoagresi, mezi jejíž nejzávažnější projevy patří suicidální jednání a automutilita.

Sucidium je úmyslné a vědomé ukončení vlastního života, které je nejčastěji motivováno únikem ze zátěžové situace, kterou není dotyčný jedinec schopen jinak řešit. Suicidální jednání bývá vyvoláno posledním podnětem, kterému ale většinou předchází dlouhodobé hromadění problémů, které se zdají dotyčnému jedinci neřešitelné a sebevražda se začíná jevit jako jediné možné řešení. K její realizaci dochází po zralé úvaze a „racionálním“ zhodnocení situace. Těmto sebevraždám říkáme bilanční.

Od nich se odlišují sebevraždy impulsivní, kdy dochází k suicidálnímu jednání v následku afektu a náhlého, neuváženého rozhodnutí jedince, který reaguje na, pro něho, závažný okamžitý impulz. Zvláštní kapitolu představují demonstrativní sebevraždy, ty mohou být gestem, snahou upozornit na sebe a svoje problémy, nebo mohou být míněny vážně ale s podvědomou, nebo vědomou nadějí na záchranu, často je jejich motivem citové vydírání. (7:61-67)

Sucidální jednání má své rizikové faktory které zvyšují jeho pravděpodobnost, ty lze rozdělit do následujících pěti skupin. Faktory obecně medicínské, mezi něž patří diagnostikování závažných nebo chronických onemocnění. Faktory psychické, zde je vysoké riziko u psychóz, depresí, posttraumatických stresových poruch, těžkých úzkostných poruch a hypochondrických poruch. Faktory demografické, z hlediska věku je rizikové období adolescence, mladší dospělosti a vyššího věku, z genderového hlediska jsou rizikovější skupinou muži, u nichž je sebevražednost pětinasobně větší než u žen, z hlediska vzdělání jsou rizikovou skupinou osoby s nejnižším vzděláním. Faktory sociální, mezi něž patří neuspokojivé sociální vztahy, dysfunkční rodina, ztráta sociálních vazeb a ekonomické faktory. Biologické predispozice, jejichž vliv na suicidální jednání není doposud uspokojivě vysvětlen. Ukazuje se, že vliv má obdobně jako u agrese nízká hladina neurotransmiteru serotonin. (7:72-80)

Automutilace je poškozování tělesné integrity bez cíleného a vědomého záměru zemřít. U psychicky zdravých lidí bývá jeho příčinou snaha získat pro sebe nějaké výhody nebo vyhnout se nějaké nepříjemné situaci či povinnosti. Psychicky nemocní jedinci se sebepoškozují pod vlivem bludů nebo halucinací. Nejčastějšími způsoby automutilace jsou řezné rány na zápěstí, předloktí a hřbetech rukou nebo popálení cigaretou či zapalovačem. Nejohroženější skupinou jsou v případě automutilace mladé ženy, které byly v dětství nebo dospívání pohlavně zneužity. Obecně lze říci, že k sebepoškozování mají sklon osoby pohlavně zneužité, sexuálně či tělesně týrané, dále ženy, které mají větší sklon k sebeobviňování než muži, mladí lidé, kteří nemají dostatek zkušeností s překonáváním překážek a řešením problémů a osoby s duševními poruchami. (7:84-85)

2.2 Právní aspekty násilí

V této podkapitole bych se chtěl zaměřit na právní problematiku spojenou s násilím. Při jejím zpracování jsem využil kromě trestního zákoníku č. 40/2009 Sb. ve znění pozdějších předpisů, který je účinný od 1.1.2010 i *Právník slovník* Hendrycha D. a kol., který byl vydán v roce 2003, tedy v době účinnosti trestního zákona č. 140/1961 Sb. ve znění pozdějších předpisů. V citaci z tohoto slovníku jsem upravil odkazy na jednotlivé paragrafy tak, aby odpovídaly současnému právnímu stavu.

„Pojem násilí není v trestním zákoníku definován. Při jeho výkladu je třeba vzít vždy v úvahu souvislost, v níž je znaku násilí použito. V teorii se rozlišuje: a) násilí ve formě *vis absoluta*, tj. násilí, které zcela vylučuje jiné než požadované chování oběti, kdy vůle u oběti zcela chybí (např. oběť je svázána takovým způsobem, který zcela vylučuje vlastní jednání); b) násilí ve formě *vis compulsiva*, tj. násilí, které nemá za cíl zcela vyřadit vůli oběti, ale působí na její psychiku s cílem přinutit ji, aby se podrobila nátlaku, který však není neodolatelný, a proto se vůle u jednání oběti projevuje, ale je ovlivněna prováděným násilím (např. bitím s pohružkou, že toto bude pokračovat až do té doby, dokud oběť nepodlehne a nesplní požadavek pachatele). V obou případech je však násilí použito fyzické síly k překonání nebo zamezení odporu (ať už kladeného, nebo jen očekávaného). Násilí může směřovat přímo proti osobě, která je k něčemu nucena nebo proti jiné osobě, kdy násilí, např. na dítěti nebo jiné osobě blízké je

prostředkem působení na vůli bezprostřední oběti. Násilí také může směřovat proti věci. I zde se může jednat o nátlak na vůli oběti, např. rozbíjení bytového zařízení s cílem dosáhnout vydání cizí věci. Za násilí se nyní vzhledem k ustanovení § 119 trestního zákoníku považuje i lest, pokud je prostředkem k uvedení jiného do stavu bezbrannosti. Ustanovení § 119 trestního zákoníku není však výkladem pojmu násilí, ale vztahuje se jen na situace, kdy násilí je prostředkem k dosažení nějakého cíle (např. u loupeže podle § 173 odst. 1 trestního zákoníku k zmocnění se cizí věci).“ (10:429)

Z výše uvedeného vyplývá, že pojem násilí je vyjádřen ve skutkových podstatách jednotlivých trestných činů uvedených ve zvláštní části trestního zákoníku. Může zde být uveden výslovně, například u trestného činu znásilnění: „kdo jiného násilím, nebo pohrůzkou násilím, nebo jiné těžké újmy donutí k pohlavnímu styku, nebo kdo k takovému činu zneužije jeho bezbrannosti...“ (3:§185, odst. 1) Nebo pojem násilí ze skutkové podstaty logicky vyplývá, přestože zde není výslovně uveden, například u vraždy: „kdo jiného úmyslně usmrtí...“ (3:§140, odst. 1), či u ublížení na zdraví: „kdo jinému úmyslně ublíží na zdraví...“ (3:§146, odst. 1). V těchto případech není výslovně uvedeno, že k naplnění skutkové podstaty trestného činu bude použito násilí, logicky ale vyplývá, že ho být použito musí, neboť usmrtit, či ublížit na zdraví jinak než násilným způsobem nejde. Dalo by se namítnout, že například v případě vraždy provedené pomocí jedu se najedná o násilí. Tuto námitku však vyvrací znění výše zmíněného § 119 trestního zákoníku: „trestný čin je spáchán násilím i tehdy, je-li spáchán na osobě, kterou pachatel uvedl do stavu bezbrannosti lstí nebo jiným podobným způsobem.“ (3: §119) Nelze předpokládat, že by oběť trestného činu vraždy požíla jed dobrovolně, to by se jednalo o sebevraždu a podání jedu by bylo naplněním skutkové podstaty trestného činu účast na sebevraždě podle §144 trestního zákoníku, to znamená, že k podání jedu v případě vraždy je potřeba lsti, a je tedy hodnoceno jako násilné jednání.

Lze konstatovat, že trestní zákoník účinný od 1.1.2010 oproti předchozí právní úpravě podstatným způsobem zpřísnuje postihy trestných činů, které jsou provedeny násilným způsobem a směřují proti životu a zdraví, případně i v případech, kdy je násilí využito jako prostředku k dosažení cíle. Důvodem je potřeba společnosti zajistit vyšší ochranu nezadatelných lidských práv v době eskalace násilí ve společnosti. Dle právní úpravy účinné do 31.12.2009 bylo možno uložit trest odnětí svobody v délce trvání maximálně 15 let nebo výjimečný trest, kterým byl trest odnětí svobody v délce 15 až 25 let nebo doživotní trest odnětí svobody. Současná právní úprava umožňuje uložení

trestu odnětí svobody nejvýše na 20 let (3:§55), horní hranici tohoto trestu lze u recidivy zvláště závažných zločinů ještě zvýšit o jednu třetinu a takto zvýšená hranice může přesahovat 20 let. (3:§59) Výjimečným trestem se v současné právní úpravě rozumí trest odnětí svobody nad 20 až do 30 let, nebo trest odnětí svobody na doživotí. (3:§54) Tyto zvýšené sankce využívá nový trestní zákoník právě u násilných trestných činů.

2.3 Násilí a agresivita ve specifickém prostředí věznic

Velice specifickým prostředím, ve kterém dochází k násilnému jednání, jsou věznice, v nichž dříve nebo později končí většina pachatelů trestné činnosti. Uvěznění přináší pro odsouzené celou řadu problémů, kromě ztráty osobní svobody a možnosti rozhodovat o svém vlastním životě a nutnosti dodržovat přísná pravidla stanovená zaměstnanci Vězeňské služby, zprerthání a velice často i ztrátu dosavadních sociálních vazeb a zázemí i omezení či ztrátu možnosti uspokojování svých potřeb. Ve věznicích se střetávají osoby různě kriminálně narušené, protřelí recidivisté s méně narušenými jedinci, pachatelé závažné násilné trestné činnosti s pachateli majetkových trestných činů či pachateli trestných činů nedbalostních. Navíc se jedná o prostředí, ve kterém by v podstatě neexistovalo soukromí ani v případě, že by byla dodržena normovaná kapacita věznic, tedy 4 m² na jednoho odsouzeného, protože to stavební řešení většiny věznic neumožňuje. Tato normovaná kapacita je však značně překračována a situace odsouzených je z hlediska možnosti mít alespoň nějaké soukromí velice špatná. Pro ilustraci, Věznice Vlna byla k 1.1.2010 přeplněna na 129,5% a na základě úkolu z Bezpečnostní komise Generálního ředitelství Vězeňské služby České republiky jsou již zpracovány krizové scénáře pro případ, že bude nutno kapacitu věznice zvýšit na 150% nebo dokonce 170% normované ubytovací kapacity. (20)

Přežit alespoň trochu snesitelným způsobem výkon trestu odnětí svobody vyžaduje od odsouzeného adaptaci na podmínky ve vězení. Znamená to vzdát se hodnot a pravidel běžných ve společnosti mimo vězení a přizpůsobit se hodnotám a pravidlům vězeňské subkultury. Proces přizpůsobování se podmínkám života ve věznici, při kterém se z nováčka stává zkušený „kriminálník“, se nazývá *prizonizace*. Ta má dvě složky, *institucionalizaci* a *ideologizaci*.

Institucionalizace je výsledek adaptace na vysoce organizovaný způsob života ve vězení, spojený se ztrátou samostatnosti a iniciativy. Jeho výsledkem je omezení nebo ztráta schopnosti úspěšného návratu do společnosti, situace se zhoršuje s délkou nebo četností uvěznění. Ideologizace je přijetí norem a pravidel vězeňského prostředí, nejedná se o formální přizpůsobení, ale o ztotožnění se s těmito pravidly a normami. Výkon trestu je zaměřen na resocializaci, bohužel v jeho průběhu často dochází k rozvoji kriminálních vědomostí a dovedností, k výměně informací o možnostech rozličné trestné činnosti. (13:820,821; 7:182-185; 12:34)

Jednou z negativních stránek života ve věznicích je takzvaný druhý život odsouzených. Sochůrek na toto téma uvádí, že „jde o souhrn asociálních aktivit, uplatňování specifické hierarchie a negativních způsobů chování v době, kdy vězňové nejsou v kontaktu, nebo pod přímým dozorem pracovníků Vězeňské služby“. (12:34)

Z vlastní praxe mohu říci, že druhý život odsouzených se naplno rozjíždí v noční době, kdy je ve věznici minimální počet příslušníků, zajišťujících ostrahu a dozor a žádný vychovatel nebo specialista oddělení výkonu trestu. Po té, co dozorčí hlídka dokončí kontrolu oddílu a odejde kontrolovat další oddíl či ubytovnu, mají odsouzení téměř 100 % jistotu, že pokud dodrží jistá bezpečnostní opatření, jejich aktivity, které se neslučují s předpisy upravujícími výkon trestu odnětí svobody, nebudou rušeny do další kontroly oddílu, o které se díky stavebnímu řešení Věznice Vinařice v předstihu dozví a mohou tyto aktivity včas přerušit. Proniknout do tohoto druhého života odsouzených je pro pracovníky Vězeňské služby velice složité. Odsouzení s nimi totiž odmítají v tomto směru spolupracovat, někteří z principu, jiní z obavy, aby nebyli označeni za „práskáče“, což by pro ně mohlo mít ze strany ostatních odsouzených závažné následky.

Specifickou skupinou jsou odsouzení z tzv. ruskojazyčných komunit, pro které by se spolupráce s představiteli státní moci rovnala v podstatě sebevraždě. Cena lidského života je v těchto komunitách minimální, pravidla tvrdá a sankce nekompromisní. Mohu vzpomenout případ, kdy cca 40 Romů napadlo jednoho mladého Ukrajince a způsobili mu rozsáhlá zranění, pro něž byl hospitalizován ve vězeňské nemocnici v Praze – Pankráci. Přesto, že bylo napadení zaznamenáno kamerovým systémem a napadený měl po celém těle jasně znatelné otisky podrážek, nikdy nepřiznal, že byl napaden, neoznačil nikoho jako agresora a stále trval na tom, že si zranění způsobil pádem ze schodů.

Násilí a agresivita jsou jednou ze součástí druhého života odsouzených. Agresoři bývají často osoby s poruchami osobnosti, kterých je ve výkonu trestu odnětí svobody značné procento. Případně jsou násilným jednáním řešeny neformální vztahy ve skupinách odsouzených, ve kterých probíhá boj o moc a konflikty v „obchodních vztazích“ s nedovolenými předměty jako jsou návykové látky a mobilní telefony. Sochůrek uvádí jako nejčastější příčiny fyzické agrese mezi vězni: „momentální rozepří, hádku, vyvrcholení dlouhodobější neshody (vzájemná nesnášenlivost apod.), dluhy z *venku*, nebo i z vězení, vězni se podezírají navzájem, že ten druhý ho udal policii nebo *bonzoval* zaměstnancům Vězeňské služby, bývalí společníci mají za to, že jeden nebo druhý mu svojí výpovědí ublížil, žárlivost (žil s jeho družkou, chodil mu za ženou apod.), žárlivost v rámci homosexuálních vztahů ve vězení a šikanu“. (12:22)

Vězeňská služba se snaží násilí mezi odsouzenými předcházet. Odsouzení, u kterých je vyšší pravděpodobnost, že budou napadeni nebo šikanováni, jsou vytipováni odbornými pracovníky jako „možné objekty násilí“, jsou ubytováni společně na oddílech, kde nepříjdu do styku s ostatními odsouzenými. Na těchto oddílech provádějí dozorcí častější kontroly, a to hlavně v noční době, kdy probíhá druhý život odsouzených. Dále jsou pravidelně podrobováni vizuálním prohlídkám a v poměrně krátkých časových intervalech jsou předváděni k prohlídce lékařem. (5)

Častým projevem autoagrese je ve vězení automutilace. Sochůrek jako nejčastější motivy pro sebepoškození u odsouzených uvádí odstranění vnitřního psychického napětí, nejčastěji jako reakci na zátěžovou situaci, únik do nemoci, tedy snahu dostat se na ošetřovnu nebo do vězeňské nemocnice, což může být zapříčiněno snahou vyhnout se soudnímu jednání, práci nebo jen uniknout ze stereotypního života v kolektivu odsouzených a nátlak na personál se snahou prosadit některé své cíle. Ve věznicích se podle něho nejčastěji sebepoškozují osoby s poruchou osobnosti, nevyzrálí jedinci, abuzéři drog a alkoholu a lidé s omezenou adaptační kapacitou. (12:36,37)

To potvrzuje i Němec, který uvádí, že téměř polovina ze skupiny vězněných osob s poruchou osobnosti (46,1%) provedla ve standardních podmínkách trestu odnětí svobody sebepoškození, téměř 30% se dopustilo násilí na spoluvěznicích. (11:57)

Sebepoškození provádějí odsouzení rozličnými způsoby. Sochůrek jako nejčastější způsoby provedení uvádí: „pořezání zápěstí, předloktí, v loketních jamkách, polykání cizích předmětů, spolykání většího množství léků, sypání tuhy do očí, nebo

vpravování náplně propisovacích tužek do spojivkového vaku, úmyslné způsobování boláků (píchání slin pod kůži), vyvolání infekční nemoci, výjimkou nejsou ani různá bizarní sebepoškození. Je popsán případ, kdy si vězeň doslova vtloukl v oblasti spánku do hlavy přední díl propisovací tužky.“ (12:36,37)

Já jsem se za své praxe setkal nejčastěji s pořezáním na různých částech těla a polykáním nejrozmanitějších cizích předmětů. Motivací byla nejčastěji snaha vyhnout se výkonu kázeňského trestu nebo soudnímu líčení, případně vymoci si přemístění na jiný oddíl nebo do jiné věznice, protože na oddíle, na kterém byl dotyčný ubytovaný, měl neshody nebo dluhy.

Mohu vzpomenout jeden případ, při jehož řešení jsem v praxi využil znalosti získané studiem sociální pedagogiky, konkrétně psychologických předmětů. V uzavřeném oddělení věznice se vykonávají kázeňské tresty a jsou do něho umisťováni odsouzení v případě, že jejich aktuální stav neumožňuje kázeňské řízení, nebo jsou ve velmi špatném psychickém stavu a je potřeba, aby byli pod zvýšeným dohledem. (4) Do tohoto oddělení byl předveden odsouzený se smíšenou poruchou osobnosti po sebepoškození, při kterém si způsobil řezné zranění na krku, doslova od ucha k uchu. Ošetření si vyžádalo 22 stehů, odsouzený byl velmi rozrušen, na specialisty oddělení výkonu trestu reagoval agresivním způsobem, zdálo se, že jejich přítomnost ho vyloženě dráždila, neustále vyhrožoval, že se bude sebepoškozovat dál. S odsouzeným jsem navázal slovní kontakt a nechal ho hovořit. Bylo evidentní, že se potřebuje vypovídat. Když skončil, poradil jsem mu, jak problémy které měl řešit klidnou cestou. Upozornil jsem ho však, že jeho propuštění z uzavřeného oddělení je mimo moji pravomoc a nastínil jsem mu možnosti, jak dobu, po kterou zde bude umístěn, stráví. Pokud bude pokračovat ve svém jednání, budu postupovat v souladu s předpisy a nařídím použití donucovacích prostředků, konkrétně poutacích popruhů. V případě, že se uklidní, nechám ho vysprchovat od krve a zajistím, že mu bude do uzavřeného oddělení dopraveno čisté oblečení. Dal jsem mu čas na rozmyšlenou, po jeho uplynutí zvolil druhou možnost. Podle mého názoru přispěla k jeho uklidnění i skutečnost, že byl přesvědčen, že k němu na celu vstupuji sám. Kolega, který mne jistil, stál totiž tak, že nebyl vidět. Před předvedením do uzavřeného oddělení jednal vždy s přesilou.

Méně častou, ale vzhledem ke svým následkům závažnější, formou autoagrese odsouzených je suicidální jednání. Pro příčiny tohoto jednání ve vězení platí totéž, co

bylo uvedeno v předchozí podkapitole, jen si je nutno uvědomit, že uvěznění je po psychické stránce vysoce zátěžová situace, která se mnohým poprvé uvězněným nebo odsouzeným k dlouhým trestům jeví jako bezvýchodná. Podle mých zkušeností dochází k sebevraždám či pokusům o ně i v případech, kdy odsouzeného opustí partner, ke kterému se dotyčný upnul. Sochůrek jako nejčastější motivy suicidálního jednání vězněných osob uvádí: „zátěžovou situaci z uvěznění, výčitky svědomí (často např. u vrahů partnera), jakoby pomstu personálu za to, že vězni nebylo vyhověno a účelové chování před soudním líčením, *dělání blázna*. Někdy mají vězni dokonce domluveno *hlídání* pokusu sebevraždy, aby zůstalo jen u demonstrativního pokusu.“ (12:38)

Vězeňská služba se samozřejmě snaží sebevraždám i pokusům o ně předcházet. V současnosti řeší problematiku sebevražedného jednání odsouzených Pokyn vrchního ředitele pro penologii, který stanovuje postupy práce s osobami nově přijatými do věznic, způsob centrální evidence osob, které vykazují zvýšené riziko sebevražedného jednání, a v neposlední řadě popisuje jednotlivé symptomy, které vykazuje jednání vězněných osob a na jejichž základě lze indikovat zvýšené riziko sebevražedného jednání. (6)

Přesto, že vandalismus není u majoritní dospělé populace příliš rozšířen, ve věznicích to neplatí. Ničení vybavení a zařízení věznic je častým jevem. Odsouzení tak vybíjejí svůj vztek a frustraci z uvěznění. Tento způsob agresivního chování je sice společensky nejméně nebezpečný, ale vzhledem ke značným finančním nákladům vynaloženým na opravy zničeného zařízení je rovněž problémem, který musí Vězeňská služba řešit. Zjistit ale pachatele je v tomto případě velice problematické, je to možné v podstatě pouze u výstrojního materiálu, který má odsouzený přímo vydán a za který odpovídá. Pokud dojde k poškození tohoto materiálu, je zpracován „Záznam o způsobené škodě“ a ta je dána odsouzenému k náhradě. Nutno ale dodat, že většina odsouzených nemá finanční prostředky, ze kterých by škodu uhradila a veškerá snaha tedy vyjde vniveč.

Ještě horší je situace ve společných prostorách, v celovém systému je ještě možné pachatele občas zjistit, ale ve velkých kolektivech ve věznicích, nazývaných odsouzenými „lágry“, je to v podstatě nemožné. Ve Věznici Vinařice, která je tímto typem věznice, je ubytováno na jednom oddíle až 100 odsouzených, je nasnadě, že anonymita je zde dokonalá. Občas se podaří přimět odsouzeného, aby vypovídal

k nějakému křiklavému případu násilného jednání mezi vězni, v případě ničení majetku věznice je to však utopie.

2.4 Dílčí závěr

Násilí a agresivita provází lidstvo po celou dobu jeho existence. Agresivita je v určité míře potřebná pro přežití lidstva jako celku i pro jeho další rozvoj. Problém ale nastává u jedinců, u kterých agresivní sklony vybočují z průměru populace. Ti znamenají pro společnost problém, který musí řešit. Ovšem stanovit přesnou hranici, kdy je agresivní chování ještě v normálu a kdy už ne je velice těžké a vždy záleží na hodnotovém žebříčku té které společnosti, na jejím historickém vývoji i jejím současném stavu a problémech.

Důvody, proč jsou určití jedinci agresivnější než ostatní, jsou rozmanité, může to být způsobeno dědičností, biologickými předpoklady, duševní poruchou, poruchou osobnosti, užíváním alkoholu a drog a biochemicky. Rovněž prostředí má velký vliv, zejména výchova v rodině může rozvoj nebo potlačení agresivního chování ovlivnit. Nezanedbatelný vliv má i tzv. mediální násilí. To nemůže dospělého příliš ovlivnit, ale dítě, které si teprve vytváří svůj žebříček hodnot, rozhodně ano.

Násilné jednání nemusí směřovat jen proti ostatním lidem a majetku, může být zaměřeno i proti vlastní osobě agresora. V tomto případě hovoříme o autoagresi, mezi jejíž nejzávažnější části patří suicidální jednání a automutilace. Suicidální jednání je ovlivňováno faktory, které zvyšují jeho rizikovost u určitých skupin obyvatelstva. Jedná se o faktory obecně medicínské, psychické, demografické, sociální, rizikovost rovněž mohou zvyšovat biologické predispozice. Automutilace může být motivována snahou něco si vynutit či se něčemu vyhnout nebo bludy, rovněž se může jednat o reakce na stresovou situaci – nejohroženější skupinou jsou v tomto případě mladé ženy, které byly v minulosti znásilněny, nebo pohlavně zneužívány.

Pojem násilí není v českém právním řádu přesně definován, je nutno vycházet ze skutkových podstat jednotlivých trestných činů uvedených ve zvláštní části trestního zákoníku. V jednotlivých skutkových podstatách je pojem násilí buď výslovně uveden, nebo z nich logicky vyplývá. Nový trestní zákoník účinný od 1.1.2010 podstatně

zpřísňuje sankce právě za násilné trestné činy. Jedná se v podstatě o společenskou objednávku, neboť v nedávné minulosti došlo nejen u nás, ale i ve světě k eskalaci násilí a veřejnost požaduje lepší právní ochranu svých nezadatelných práv.

Velice specifickým prostředím, ve kterém dochází k násilnému jednání, jsou věznice. Zde je na malém prostoru soustředěno velké množství kriminálně narušených jedinců. Dalo by se říci, že je zde velká „koncentrace zla“. Zkušení recidivisté se zde setkávají s méně narušenými jedinci, kterým většinou nezbývá nic jiného, pokud chtějí ve věznici v klidu přežít, než přijmout pravidla a hodnoty vytvořená právě těmi kriminálně narušenějšími, tento jev tzv. prizonizace podstatně zhoršuje možnosti reedukace a resocializace méně narušených vězňů. Vězeňská služba se samozřejmě snaží tento jev minimalizovat, to je však v současných přeplněných věznicích značně problematické. Ve věznicích se vyskytují všechny druhy a formy agrese a násilného jednání v koncentrované podobě, včetně projevů autoagrese. Uvěznění je zátěžovou a stresující situací, se kterou se ne všichni odsouzení dokážou vyrovnat. Na závěr lze konstatovat, že násilí ve věznicích bylo, je a bude. Jeho předcházení a odhalování je velký a trvalý úkol pro Vězeňskou službu.

3. Problematika násilí ve Věznici Vinařice

3.1 Použité metody

V této části bakalářské práce se budu zabývat problematikou násilného jednání odsouzených ve Věznici Vinařice. Jedná se o věznici s ostrahou, s jedním oddělením s dozorem. Stavebně je řešena tak, že odsouzení muži jsou umístěni na tak zvaných oddílech, uzamčeny jsou pouze tyto oddíly a nikoli jednotlivé cely. Na jednom oddíle je ubytováno podle jeho velikosti od 17 do cca 100 odsouzených. Odsouzení se mohou po chodbách jednotlivých oddílů volně pohybovat a navštěvovat se na pokojích. Společné je i sociální zařízení a kulturní místnost, na kterou mohou rovněž volně vstupovat. Toto uspořádání se ve vězeňském slangu nazývá „lágr“. Věznice Vinařice patří svojí velikostí mezi největší věznice v České republice a je největší věznicí typu „lágr“.

Pro provedení této části bakalářské práce jsem se rozhodl pro následující metody: analýza dokumentů, šetření pomocí dotazníku a srovnávání.

K analýze dokumentů jsem se rozhodl proto, že Vězeňská služba ČR ve spolupráci s Policií ČR případy závažného násilného jednání odsouzených eviduje, prošetřuje a trestá. Takto jsou prošetřovány případy vzájemného napadení odsouzených, tedy ty které jsou zaměstnancům Vězeňské služby oznámeny, nebo na které přijdou sami. Stejným způsobem jsou prošetřovány sebevraždy a pokusy o sebevraždu. Sebepoškození, které je ze strany Vězeňské služby posuzováno jako kázeňský přestupek, není prošetřováno a evidováno, pouze trestáno. Přesto je možno počet těchto případů dohledat, neboť jsou jako mimořádná událost uváděny v „Denním hlášení vrchního inspektora strážní služby“. Rovněž zde jsou uvedeny pouze případy, které jsou zaměstnancům Vězeňské služby známy.

K šetření pomocí dotazníku jsem se rozhodl proto, že kvalitativní metody šetření mezi odsouzenými pro mne nejsou, vzhledem k mému služebnímu zařazení, možné. Pro odsouzené totiž představuji poměrně vysoce postaveného funkcionáře represivní složky Vězeňské služby a provést například objektivní šetření na téma násilí pomocí rozhovoru je pro mne v podstatě nemožné, odsouzení by mi buď vůbec neodpovídali, nebo by odpovědi byly účelově zkreslené. Při sestavování dotazníku jsem se rozhodl pro

uzavřené otázky proto, že intelekt některých respondentů použití otevřených otázek pro kvalitní šetření neumožňuje.

Pro srovnávání jsem se rozhodl proto, že se mi jevílo jako velice zajímavé porovnat výsledky zjištěné analýzou dokumentů s výsledky zjištěnými dotazníkovým šetřením, a zjistit tak, jak velká je propast mezi tím, co je v oblasti násilného jednání odsouzených pracovníkům Vězeňské služby známo a skutečností. Tedy podhalit roušku tak zvaného „druhého života odsouzených“.

Časově jsem provedení praktické části vymezil obdobím od 1.1.2008 do 31.10.2009. Analyzoval jsem veškeré dostupné materiály relevantní k jejímu zaměření, které pojednávají o sledovaném období, a rovněž otázky v dotazníku jsem směřoval k tomuto období.

3.2 Stanovení hypotéz

Pro empirické šetření jsem si stanovil následující hypotézy:

Hypotéza první: Pachatelé násilné trestné činnosti se chovají ve výkonu trestu odnětí svobody častěji násilným způsobem než pachatelé majetkové trestné činnosti.

Hypotéza druhá: Pachatelé násilných trestných činů se sexuální motivací jsou ve výkonu trestu odnětí svobody častěji oběťmi násilí než pachatelé majetkové trestné činnosti.

Hypotéza třetí: Sebepoškozování je ve Věznici Vinařice častějším projevem násilného jednání než vzájemné napadání odsouzených.

3.3 Popis výběrového souboru

Do výběrového souboru jsem zařadil odsouzené muže, kterým byl rozhodnutím soudu stanoven výkon trestu odnětí svobody ve věznici s ostrahou a sestavil jsem jej tak, aby v něm byli rovnoměrně zastoupeni odsouzení pro násilnou trestnou činnost, pro majetkovou trestnou činnost a pro násilnou trestnou činnost se sexuální motivací. Výběr jsem provedl náhodným výběrem identifikačních karet odsouzených, které jsou používány při eskortách a které obsahují mimo jiné údaje i dobu pobytu odsouzeného v jednotlivých věznicích a trestnou činnost, za níž byl dotyčný odsouzen. Tyto údaje byly jediným faktorem, který rozhodoval o tom, zda bude odsouzený, jehož kartu jsem z pořadače, ve kterém jsou uloženy, vytáhl, zařazen do výběrového souboru či ne.

Z hlediska doby pobytu ve věznici byla rozhodující skutečnost, zda se odsouzený ve Věznici Vinařice zdržoval alespoň převážnou část sledovaného období. Odsouzení jsou totiž poměrně často eskortováni mezi jednotlivými věznicemi. Mezi nejčastější důvody patří jednání u soudu, který je pro zajištění eskort přidělen jiné věznici než té, ve které je odsouzený kmenově zařazen, léčení ve vězeňských nemocnicích, anebo trvalé přemístění buď na vlastní žádost, nebo z rozhodnutí příslušného funkcionáře Vězeňské služby. Sestavit výběrový soubor z odsouzených, kteří po celé sledované období, tedy 22 měsíců, neopustili Věznici Vinařice a zároveň splňovali podmínky charakteru trestné činnosti, se mi nepodařilo, a ani jsem nepočítal s tím, že by se mi to podařit mohlo.

Výběrový soubor jsem sestavil z celkem šedesáti odsouzených, dvacet z nich bylo odsouzeno za násilnou trestnou činnost, dvacet za majetkovou trestnou činnost a dvacet za násilnou trestnou činnost se sexuální motivací. Do skupiny násilné trestné činnosti jsem zařadil odsouzené za trestné činy podle § 155 (Útok na veřejného činitele), § 215 (Týrání svěřené osoby), §219 (Vražda), §221 – 224 (Ublížení na zdraví) a §234 (Loupež) zákona č. 140/1961 Sb. ve znění pozdějších předpisů. Do skupiny majetkové trestné činnosti jsem zařadil odsouzené za trestné činy podle §238 (Porušování domovní svobody), §247 (Krádež) a §250 (Podvod) zákona č. 140/1961 Sb. ve znění pozdějších předpisů. Do skupiny násilné trestné činnosti se sexuální motivací jsem zařadil odsouzené za trestné činy podle § 241 (Znásilnění) a §242 (Pohlavní zneužívání) zákona č. 140/1961 Sb. ve znění pozdějších předpisů. (1)

3.4 Analýza získaných dokumentů

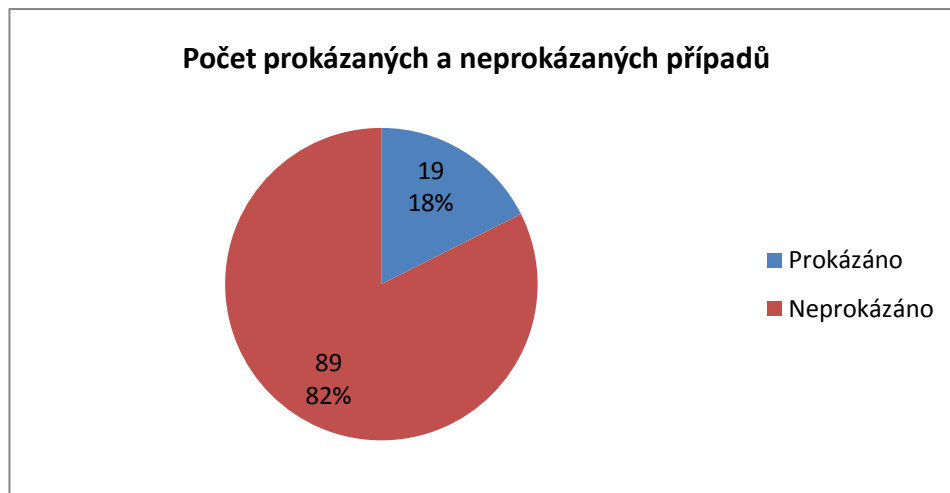
Jak jsem uvedl v podkapitole 3.1, analyzoval jsem veškeré materiály, týkající se násilného jednání odsouzených ve Věznici Vinařice, v období od 1.1.2008 do 31.10.2009, které se mi podařilo získat.

Ve sledovaném období nedošlo ve Věznici Vinařice mezi odsouzenými ke spáchání trestného činu vraždy. S tímto trestným činem jsem se v této věznici neseťkal ani v průběhu uplynulých sedmnácti let.

Ve sledovaném období rovněž nedošlo v této věznici k dokonanému suicidálnímu jednání. V roce 2008 nedošlo k suicidálnímu jednání ani ve stádiu pokusu. V prvních deseti měsících roku 2009 došlo ke dvěma pokusům o sebevraždu. V prvním případě se jednalo o cizího státního příslušníka odsouzeného k úhrnnému trestu odnětí svobody v délce čtyř let pro trestné činy podle §187/1,2a trestního zákona (nedovolená výroba, dovoz, zprostředkování, opatřování či přechovávání omamných nebo psychotropních látek) a §185/1 trestního zákona (nedovolené ozbrojování). Tento odsouzený se pokusil o sebevraždu požitím většího množství léku. Ve druhém případě se jednalo o občana ČR, odsouzeného k souhrnnému trestu odnětí svobody v délce pěti let pro trestné činy podle § 247/1d,e trestního zákona (krádež) a §234/1 trestního zákona (loupež). Tento odsouzený se pokusil o sebevraždu oběšením na prostěradle. (15)

Podstatně častějším druhem násilného jednání odsouzených, než je vražda nebo sebevražda, je fyzické napadání. V roce 2008 bylo ve Věznici Vinařice prošetřováno padesát dva případů podezření z násilí mezi odsouzenými. Prokázáno však bylo pouze deset případů, z toho ve čtyřech případech se jednalo o vzájemné napadení. V případech vzájemného napadení, kdy se nepodaří šetřením určit, kdo je agresor a kdo objekt násilí, je ve statistikách uváděn každý zúčastněný zároveň jako agresor i jako objekt. V prvních deseti měsících roku 2009 bylo prošetřováno padesát šest případů podezření z násilí mezi odsouzenými, prokázáno bylo devět případů, v jednom případě se jednalo o vzájemné napadení. Ve sledovaném období tedy bylo prošetřováno 108 případů podezření z násilí mezi odsouzenými, prokázáno bylo 19 případů. (18;19) Poměr mezi prokázanými a neprokázanými případy dobře ilustruje graf č. 1.

Graf. č.1

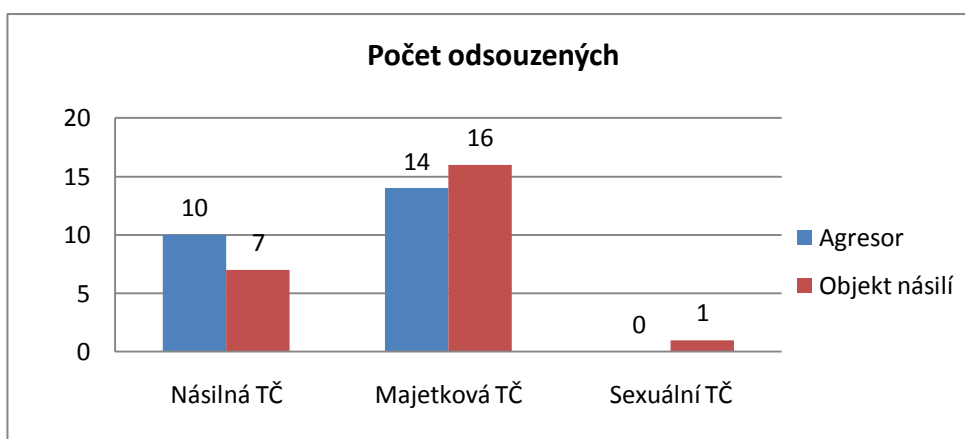

Po bližším prozkoumání jednotlivých neprokázaných případů jsem dospěl k závěru, že tak nízká objasněnost je způsobena neochotou odsouzených v těchto případech svědčit, rovněž sami odsouzení, kteří se stali objektem násilí a v prvních okamžicích po fyzickém útoku vypovídali proti agresorovi, s postupem času, po vyprchání emocí mění výpovědi a na nic si nepamatují. Občas se rovněž stává, že celý případ je ze strany odsouzených vykonstruovaný a jeho účelem je zbavit se nepohodlného spoluvězně.

Analýzou jednotlivých případů prokázaného násilí zaměřenou na charakter trestné činnosti, za níž byli jednotliví aktéři těchto případů odsouzeni, jsem dospěl k následujícímu zjištění. V tabulce č. 1 jsou uvedeny počty případů, ve kterých byl pachatel té které trestné činnosti zjištěn jako agresor či objekt násilí. V těchto počtech je zohledněna výše zmíněná skutečnost, že v případě vzájemného napadení jsou oba odsouzení uváděni jako agresoři i objekty násilí. (18;19) Výsledek nejlépe ilustruje graf č. 2.

Tabulka č. 1	Charakter trestné činnosti		
	násilná	majetková	sexuální
agresor	10	14	0
objekt násilí	7	16	1

Graf č. 2

Tato čísla lze interpretovat různým způsobem, pokud je přijmeme jako strohá čísla, bez přihlídnutí k dalším skutečnostem, vplyne z nich, že nejčastějšími agresory ve věznicích jsou pachatelé majetkové trestné činnosti následovaní pachateli násilné trestné činnosti a pachatelé sexuální trestné činnosti se násilí ve věznicích nedopouštějí vůbec. Rovněž objekty násilí se při této interpretaci stávají nejčastěji pachatelé majetkové trestné činnosti následovaní pachateli násilné trestné činnosti a pachatelé sexuální trestné činnosti se objekty násilí stávají minimálně. Při výkladu těchto čísel se ale musí přihlídnout ke skutečnosti, že majetková trestná činnost je v České republice nejrozšířenější trestnou činností, a tedy i ve věznicích je největší počet odsouzených za majetkovou trestnou činností. Tuto skutečnost jsem si potvrdil při sestavování výběrového souboru pro provedení šetření. Pachatele majetkové trestné činnosti jsem měl nalezeny nejrychleji, o něco obtížnější bylo sestavit soubor pachatelů násilné trestné činnosti a největší problém jsem měl se sestavením souboru pachatelů násilné trestné činnosti se sexuální motivací, u nich celkový počet ve Věznici Vinařice jen o málo převyšuje velikost výběrového souboru. Bohužel přesná čísla, která by uváděla poměr pachatelů té které trestné činnosti v jednotlivých věznicích, nejsou nikde vedena a ani je není možné pro velký pohyb odsouzených mezi věznicemi zjistit. Jen pro příklad, z Věznice Vinařice dvakrát týdně odjíždějí dva autobusy odsouzených do jiných věznic a rovněž jsou dvakrát týdně dva autobusy odsouzených do věznice přiváženy.

S přihlídnutím k výše zmíněnému lze tedy podle mého názoru výsledky této analýzy interpretovat následujícím způsobem. Pachatelé násilné trestné činnosti se dopouštějí násilného jednání častěji, než se stávají objekty násilí. Pachatelé majetkové trestné činnosti se stávají častěji objekty násilí, než se násilí dopouštějí. Totéž by se dalo

řící o pachatelích sexuální trestné činnosti, ale jediný případ nemá příliš vypovídající hodnotu.

Zajímavé je podle mého názoru srovnání počtu prokázaných případů násilného jednání a průměrného počtu odsouzených ve Věznici Vinařice. V roce 2008 činil průměrný počet odsouzených v této věznici 1 036, v prvních deseti měsících roku 2009 1 130, za celé sledované období pak 1 083. (17) Z toho vyplývá, že 1 prokázaný případ násilného jednání připadá na 57 odsouzených, jeden prošetřovaný případ násilného jednání na přibližně 10 odsouzených. Každému, kdo se ve věznicích pohybuje, musí být i vzhledem k délce sledovaného období na první pohled jasné, že se jedná pouze o špičku ledovce.

Ve Věznici Vinařice došlo v roce 2008 k sedmi případům sebepoškození, v prvních deseti měsících roku 2009 k deseti případům sebepoškození. Za celé sledované období tedy došlo k 17 případům. Nejčastěji se jednalo o sebepoškození řeznými ranami na různých částech těla. (15)

4. Provedení šetření

4.1 Šetření mezi odsouzenými ve Věznici Vinařice

V podkapitole 3.1 jsem se zmínil o metodách, použitých k šetření a důvodech proč jsem je zvolil, v podkapitole 3.3 jsem popsal výběrový soubor. Před vlastním provedením šetření pomocí dotazníku jsem provedl pilotní šetření, abych se ujistil, že odsouzení otázky správně pochopí. K provedení pilotního šetření jsem si zvolil čtyři odsouzené pracovní zařazené k úklidu v administrativní části věznice. Jedná se o vybrané odsouzené s lehčí majetkovou nebo nedbalostní trestnou činností, kteří byli před zařazením na toto pracoviště podrobeni prověrce podle přísných kritérií, dopředu tedy bylo jasné, že se mezi nimi nemůže nacházet žádný násilník. To, že jsem zvolil právě je, bylo dáno skutečností, že je poměrně dobře znám, stejně tak oni mne a mohl jsem s nimi znění jednotlivých otázek poté, co vyplnili dotazník, bez problému konzultovat. Z jejich strany nebylo ke znění otázek připomínek, všem se zdály srozumitelné a bez problémů je pochopili.

Vlastní distribuci dotazníku mezi odsouzené zařazené do výběrového souboru jsem ze stejných důvodů, pro které jsem navrhl použití kvalitativních metod, neprovedl osobně. O distribuci dotazníku jsem požádal vedoucího oddělení výkonu trestu, který ji zajistil prostřednictvím speciálních pedagogů. Jedná se o zkušené pracovníky s vysokoškolským pedagogickým vzděláním a značnou praxí, kteří mají na starosti několik oddílů odsouzených a jsou nadřízeni vychovatelům jednotlivých oddílů. S odsouzenými denně pracují, ti je tudíž dobře znají, a proto jsem předpokládal, shodně s vedoucím oddělení výkonu trestu, že jim budou více důvěřovat než mně. Vzhledem ke způsobu distribuce jsem ke každému dotazníku přiložil pokyny pro jeho vyplnění, ve kterých byl mimo jiné popsán i systém distribuce, který zaručoval naprostou anonymitu a obálku, do které měli odsouzení dotazník po vyplnění vložit a zalepit, aby byla tato anonymita zajištěna. Její zajištění bylo vzhledem ke znění otázek velice důležitým faktorem pro pravdivost odpovědí. V případě adresnosti dotazníku by mohly některé odpovědi vyvolat kázeňské řízení nebo trestní stíhání respondenta. Pokyny pro vyplnění dotazníku měli k dispozici i odsouzení, s nimiž jsem provedl pilotní šetření a stejně jako

ke srozumitelnosti dotazníku, nebylo z jejich strany připomínek ani ke srozumitelnosti pokynů.

Vlastní distribuce dotazníku proběhla v měsíci listopadu 2009. Z šedesáti dotazníků bylo nutno po návratu sedmáct z různých důvodů vyřadit. Několik odsouzených odmítlo dotazník vyplnit přímo speciálnímu pedagogovi, jiní vložili do obálky nevyplněný dotazník a několik dotazníků bylo neúplně vyplněných. Jeden odsouzený na dotazník napsal, že je odsouzen nevině, a nebude proto odpovídat. Do vyhodnocení šetření bylo tudíž zařazeno čtyřicet tři dotazníků.

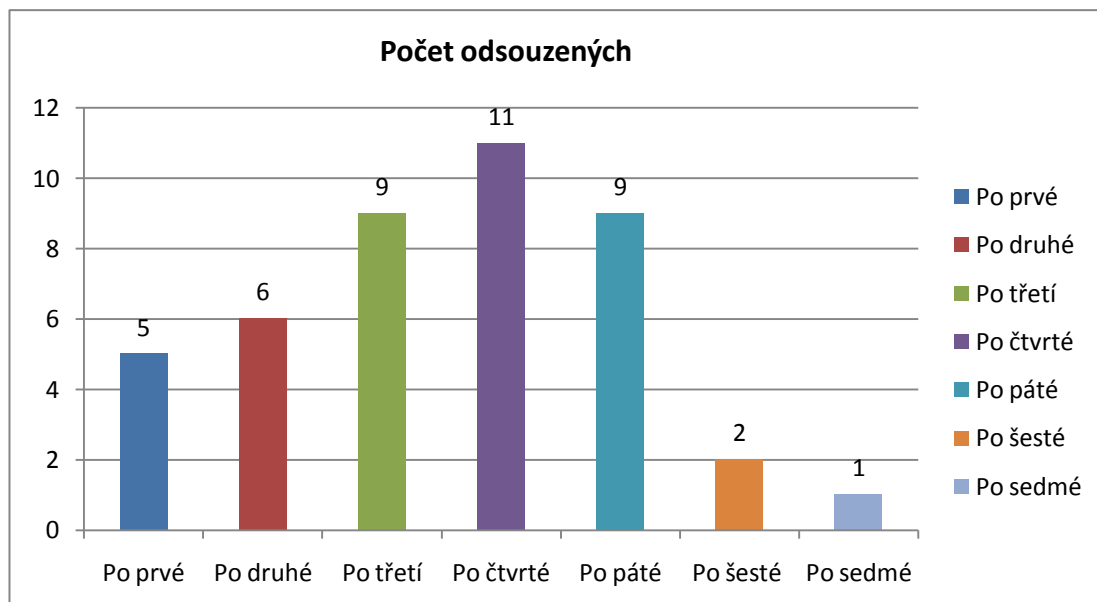
Stoprocentní návratnost dotazníků jsem nepředpokládal, ale sedmáct vyřazených, tedy skoro jedna třetina, mne docela překvapilo. Uvědomoval jsem si, že otázky v dotazníku jsou tak říkajíc „na tělo“, ale při distribuci jsem zajistil stoprocentní anonymitu, odsouzení nevěděli, pro koho dotazník vyplňují, věděli pouze to, že bude použit jen pro studijní účely a v žádném případě ne proti nim. Distribuci zajišťovali specialisté oddělení výkonu trestu, ke kterým by odsouzení měli mít oproti ostatním zaměstnancům a příslušníkům větší důvěru. Přesto se ukázalo, že mnoho odsouzených přistupuje ke všem akcím, ve kterých figuruje zaměstnanec Vězeňské služby, nedůvěřivě. Jsem přesvědčen, že pokud by dotazník distribuoval odsouzeným neznámý člověk, který by se představil jako zaměstnanec některé všeobecně známé agentury, která se zabývá výzkumem veřejného mínění, návratnost by byla nepoměrně vyšší, i když určitě ne stoprocentní. Tento výsledek však nelze hodnotit pouze negativně, odsouzení, kteří na dotazník nechtěli odpovídat, využili anonymity a prostě neodpověděli vůbec, což je podle mého názoru lepší, než aby odpovědi účelově zkreslovali. Předpokládám tedy, že ti odsouzení, kteří možnosti vložit do obálky nevyplněný dotazník nevyužili, neměli s odpověďmi na otázky dotazníku problém a odpovídali popravdě.

Otázka první: Ve výkonu trestu odnětí svobody jste v současnosti po (*prosím doplňte*):

Touto otázkou jsem chtěl charakterizovat výběrový soubor z hlediska recidivy trestné činnosti. Z tabulky č. 2 a grafu č. 3 vyplývá, že do výběrového souboru byla zařazena většina recidivistů. Podle mých zkušeností toto zjištění odpovídá struktuře odsouzených v celé Věznici Vinařice, pokud je budeme posuzovat podle tohoto kritéria.

Tabulka č. 2	Po kolikáté ve výkonu trestu odnětí svobody						
	po prvé	po druhé	po třetí	po čtvrté	po páté	po šesté	po sedmé
počet ods.	5	6	9	11	9	2	1

Graf č. 3

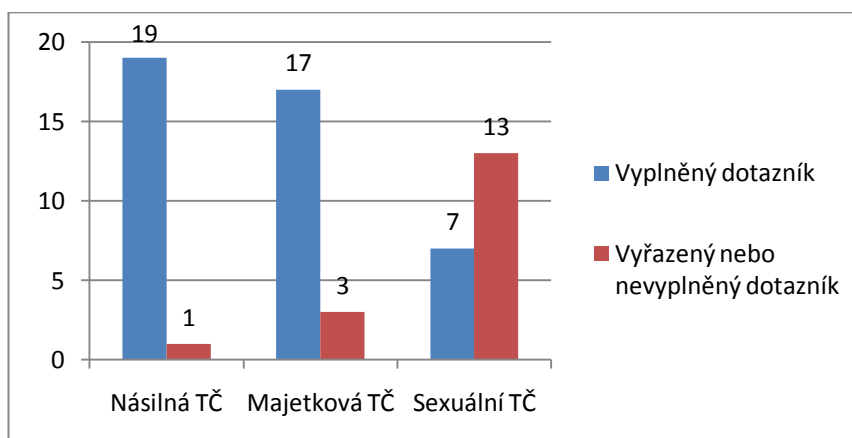

Otázka druhá: Trestná činnost, za kterou vykonáváte současný trest odnětí svobody, měla podle Vašeho názoru charakter: násilný x majetkový x násilný se sexuální motivací?

V tabulce č. 3 jsou uvedeny počty odsouzených, kteří uvedli ten který charakter trestné činnosti v absolutních číslech a v procentech vzhledem k velikosti skupiny odsouzených s touto trestnou činností zařazených do výběrového souboru.

Tabulka č. 3	Charakter trestné činnosti		
	násilná	majetková	sexuální
počet ods.	19	17	7
vyjádření v %	95%	85%	35%

Graf č. 4

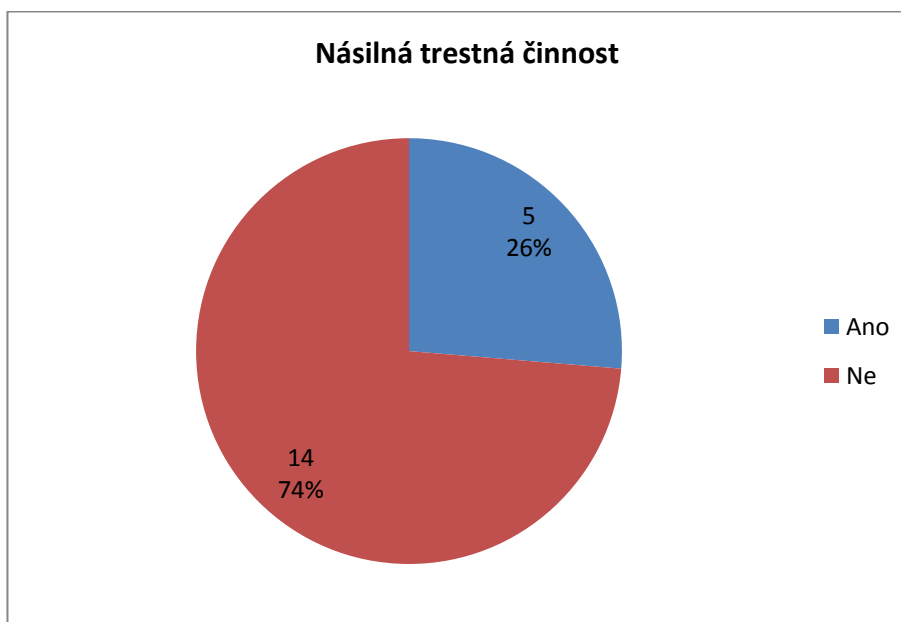
Z tabulky č. 3 a grafu č. 4 vyplývá, že 95% odsouzených zařazených do výběrového souboru pro trestnou činnost násilného charakteru nemělo problém s vyplněním dotazníku přesto, že by se to u nich vzhledem ke znění otázek dalo nejvíce předpokládat. Rovněž velká část odsouzených zařazených do výběrového souboru pro majetkovou trestnou činnost, tedy 85%, odpovídala na otázky v dotazníku bez problému. Pouhých sedm odsouzených, tedy 35%, zařazených do výběrového souboru pro násilnou trestnou činnost se sexuální motivací, jejichž dotazníky bylo možno vyhodnotit, podle mého názoru a zkušeností vypovídá o tom, jaké postavení ve vězeňské hierarchii mají. Tito odsouzení se nalézají na samém dně vězeňské subkultury a ostatní odsouzení jimi opovrhují, není se tedy co divit, že se k charakteru své trestné činnosti neradi přiznávají.

Otázka třetí: Stal jste se v době od 1.1.2008 do 31.10.2009 ve Věznici Vinařice obětí napadení jiným odsouzeným? Ano x Ne

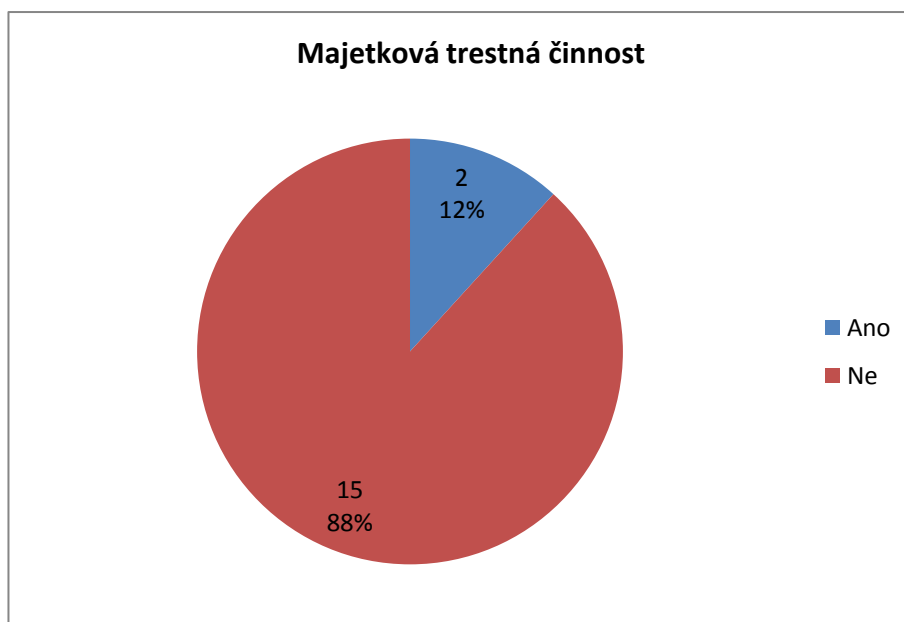
Na tuto otázku odpovědělo **ano** celkem **8** odsouzených, **ne** celkem **35** odsouzených. V tabulce č. 4 jsou uvedeny počty odpovědí podle charakteru trestné činnosti respondentů. Je v ní rovněž uvedeno vyjádření v procentech, to je, vzhledem k rozdílnému počtu respondentů v jednotlivých skupinách podle charakteru trestné činnosti, uvedeno ve vztahu k velikosti té které skupiny a pro závěrečné vyhodnocení bude mít větší vypovídající hodnotu než čísla absolutní. Pro lepší přehlednost jsem u této otázky použil výsečových grafů pro jednotlivé skupiny.

Tabulka č. 4	Charakter trestné činnosti		
	násilná	majetková	sexuální
počet ano	5	2	1
ano v %	26%	12%	14%
počet ne	14	15	6
ne v %	74%	88%	86%

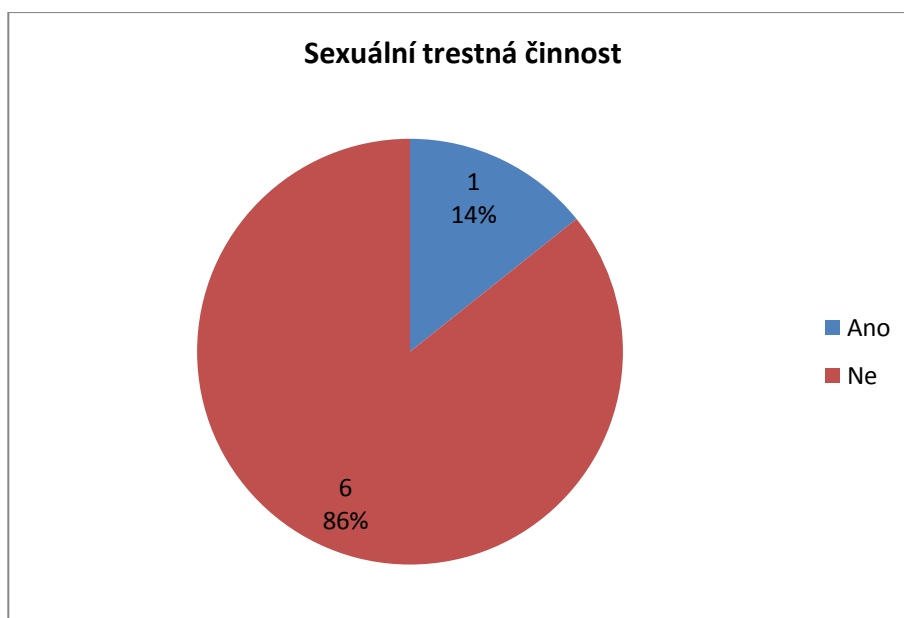
Graf č. 5

Graf č. 6

Graf č. 7

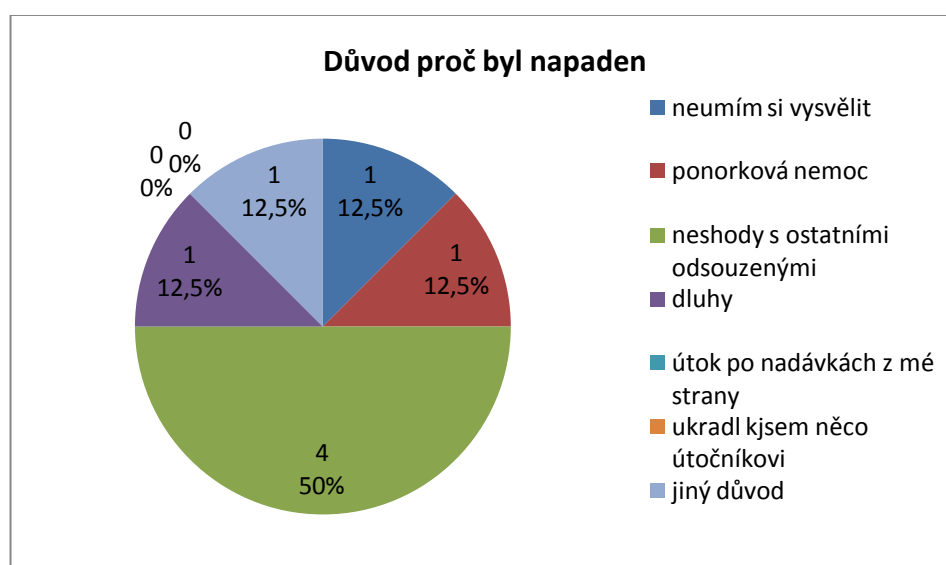
Otázka čtvrtá: Pokud jste v předchozí otázce odpověděl ano, uveďte důvod, proč k tomuto napadení podle Vás došlo? Neumím si vysvětlit x ponorková nemoc x neshody s ostatními odsouzenými x dluhy x útok po nadávkách z mé strany x ukradl jsem něco útočníkovi x jiný důvod.

Počet odpovědí na jednotlivé možnosti zadané ve znění otázky je uveden v následující tabulce č. 5. Celkové výsledky jsou graficky znázorněny v grafu č. 8.

Tabulka č. 5	Charakter trestné činnosti			celkem
	násilná	majetková	sexuální	
Důvod napadení				
Neumím si vysvětlit	0	0	1	1
Ponorková nemoc	1	0	0	1
Neshody s ostatními odsouzenými	3	1	0	4
Dluhy	0	1	0	1
Útok po nadávkách z mé strany	0	0	0	0
Ukradl jsem něco útočníkovi	0	0	0	0
Jiný důvod	1	0	0	1

Odsouzený, který uvedl jiný důvod, ho stručně popsal následujícím způsobem: „Byl jsem napaden mladším odsouzeným kvůli tomu, že jsem mu řekl, jestli chce pomoc s nádobou na čaj. On mi hned začal nadávat, že jsem starej zmrda a že mi rozbije hubu, potom mě udeřil.“

Graf č. 8

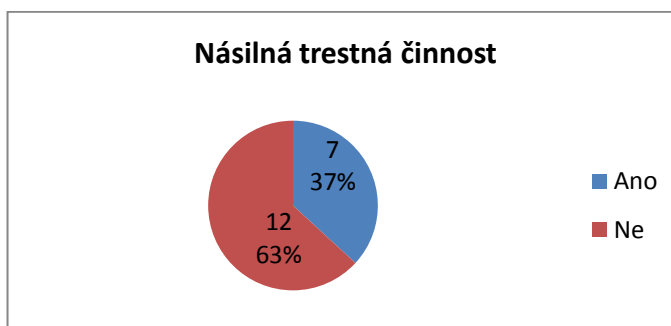

Otázka pátá: Napadl jste v době od 1.1.2008 do 31.10.2009 ve Věznici Vinařice jiného odsouzeného? Ano x Ne

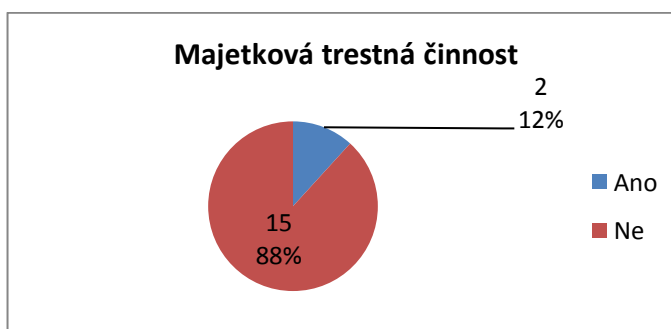
Na tuto otázku odpovědělo **ano** celkem **9** odsouzených, **ne** celkem **34** odsouzených. V tabulce č. 6 jsou uvedeny počty odpovědí podle charakteru trestné činnosti respondentů. Je v ní rovněž uvedeno vyjádření v procentech obdobně jako u třetí otázky. Shodně se třetí otázkou jsem pro lepší přehlednost použil výšečových grafů pro jednotlivé skupiny, s výjimkou skupiny násilné trestné činnosti se sexuální motivací, u které je výsledek 100% ne.

Tabulka č. 6	Charakter trestné činnosti		
	násilná	majetková	sexuální
počet ano	7	2	0
ano v %	37%	12%	0%
počet ne	12	15	7
ne v %	63%	88%	100%

Graf č. 9

Graf č. 10

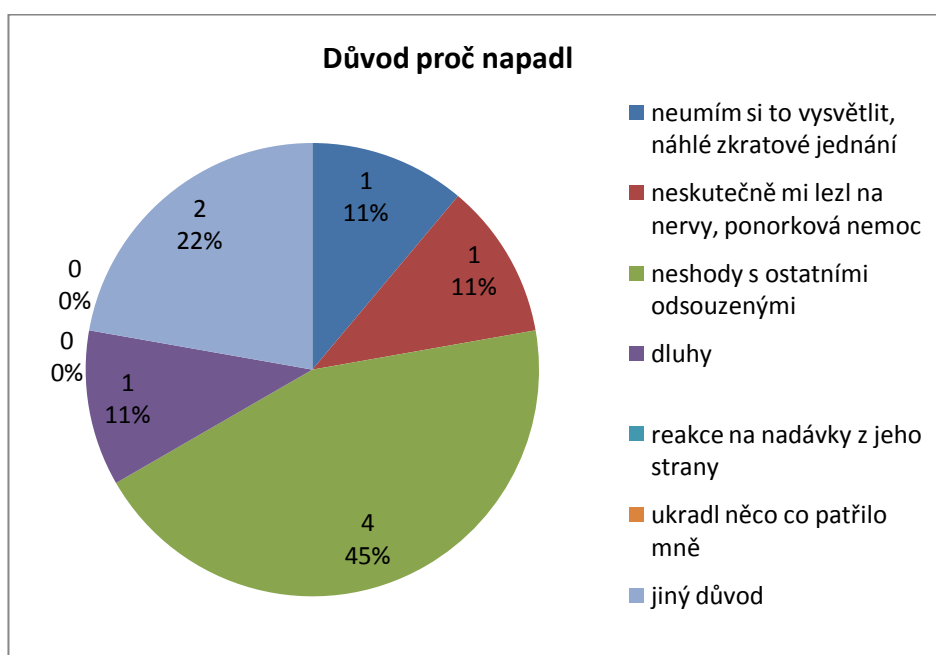
Otázka šestá: Pokud jste v předchozí otázce odpověděl ano, uveďte důvod, proč jste ho napadl? Neumím si to vysvětlit, náhlé zkratové jednání x neskutečně mi lezl na nervy, ponorková nemoc x neshody s ostatními odsouzenými x dluhy x reakce na nadávky z jeho strany x ukradl něco, co patřilo mně x jiný důvod.

Počet odpovědí na jednotlivé možnosti zadané ve znění otázky je uveden v následující tabulce č. 7. Celkové výsledky jsou graficky znázorněny v grafu č. 11.

Důvod napadení	Charakter trestné činnosti			celkem
	násilná	majetková	sexuální	
Neumím si to vysvětlit, náhlé zkratové jednání	1	0	0	1
Neskutečně mi lezl na nervy, ponorková nemoc	0	1	0	1
Neshody s ostatními odsouzenými	4	0	0	4
Dluhy	0	1	0	1
Reakce na nadávky z jeho strany	0	0	0	0
Ukradl něco, co patřilo mně	0	0	0	0
Jiný důvod	2	0	0	2

Odsouzení, kteří uvedli jiný důvod, ho stručně charakterizovali následujícím způsobem. První uvedl „nerespektování pravidel mezi vězni“ a druhý „chtěl mi ublížit“.

Graf č. 11

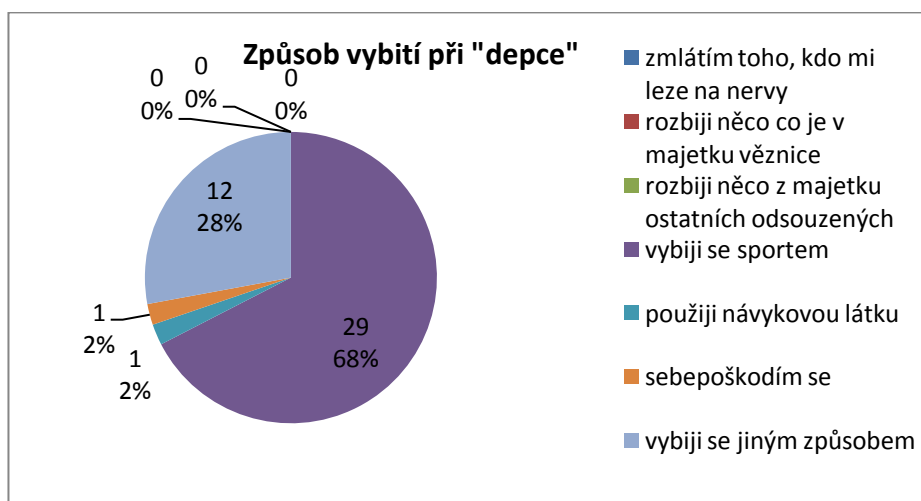
Otázka sedmá: Pokud máte „depku“, a máte potřebu se na něčem vybit, uděláte to způsobem: zmlátím toho, kdo mi leze na nervy x rozbiji něco, co je v majetku věznice x rozbiji něco z majetku ostatních odsouzených x vybijí se sportem x použiji návykovou látku (alkohol, drogy) x sebezpoškodím se x vybijí se jiným způsobem.

Počet odpovědí na jednotlivé možnosti zadané ve znění otázky je uveden v následující tabulce č. 8. Celkové výsledky jsou graficky znázorněny v grafu č. 12.

Tabulka č. 8	Charakter trestné činnosti			celkem
	násilná	majetková	sexuální	
Způsob vybití při "depce"				
Zmlátím toho, kdo mi leze na nervy	0	0	0	0
Rozbiji něco co je v majetku věznice	0	0	0	0
Rozbiji něco z majetku ostatních odsouzených	0	0	0	0
Vybiji se sportem	15	11	3	29
Použiji návykovou látku (alkohol, drogy)	0	0	1	1
Sebezpoškodím se	0	0	1	1
Vybiji se jiným způsobem	4	6	2	12

Odsouzení, kteří uvedli, že se vybijí jiným způsobem, tento způsob stručně charakterizovali následovně. Skupina násilné trestné činnosti: píší dopisy 2x; poslouchám hudbu, a pokud je to možné, hraji na hudební nástroj; nemám depku, nepotřebuji se vybijet. Skupina majetkové trestné činnosti: jdu za lidmi, se kterými je mi dobře; chodím po chodbě; maluji si; sleduji televizi; lehnu si 2x. Skupina násilné trestné činnosti se sexuální motivací: píší vlastní knihu; nevybijím se, držím to v sobě.

Graf č. 12

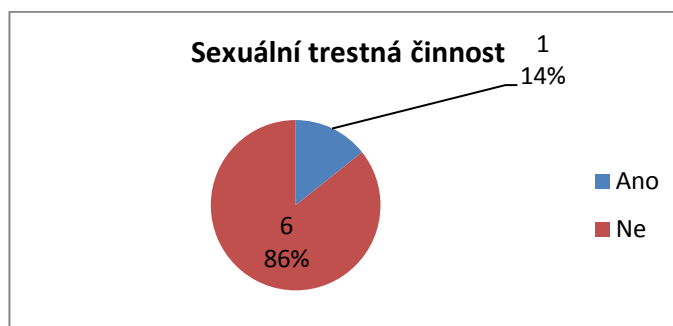

Otázka osmá: Seběpoškodil jste se v době od 1.1.2008 do 31.10.2009 ve Věznici Vinařice? Ano x Ne

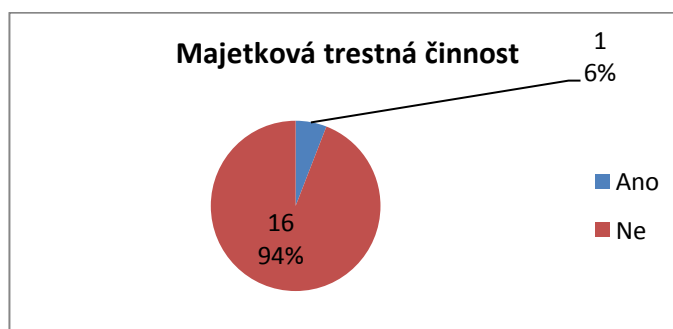
Na tuto otázku odpověděli **ano** celkem **2** odsouzení, **ne** celkem **41** odsouzených. V tabulce č. 9 jsou uvedeny počty odpovědí podle charakteru trestné činnosti respondentů. Je v ní rovněž uvedeno vyjádření v procentech obdobně jako u třetí a páté otázky. Shodně se třetí a pátou otázkou jsem pro lepší přehlednost použil výsečových grafů pro jednotlivé skupiny, s výjimkou skupiny násilné trestné činnosti, u které je výsledek 100% ne.

Tabulka č. 9	Charakter trestné činnosti		
	násilná	majetková	sexuální
počet ano	0	1	1
ano v %	0%	6%	14%
počet ne	19	16	6
ne v %	100%	94%	86%

Graf č. 13

Graf č. 14

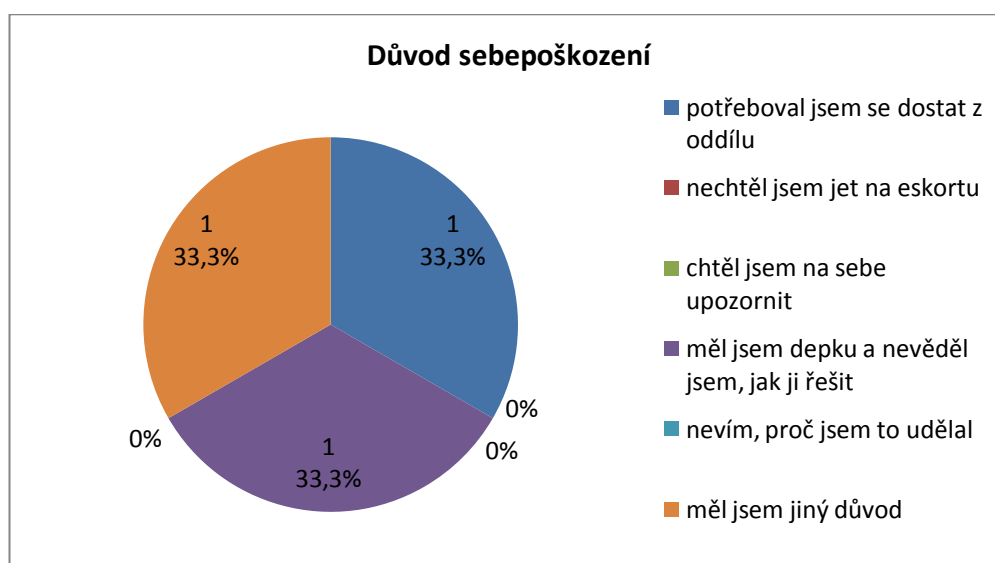
Otázka devátá: Pokud jste v předchozí otázce odpověděl ano, uveďte důvod, proč jste to udělal: potřeboval jsem se dostat z oddílu x nechtěl jsem jet na eskortu x chtěl jsem na sebe upozornit x měl jsem „depku“ a nevěděl jsem, jak ji řešit x nevím, proč jsem to udělal x měl jsem jiný důvod.

Počet odpovědí na jednotlivé možnosti zadané ve znění otázky je uveden v následující tabulce č. 10. Celkové výsledky jsou graficky znázorněny v grafu č. 15.

Důvod sebepoškození	Charakter trestné činnosti			celkem
	násilná	majetková	sexuální	
Potřeboval jsem se dostat z oddílu	0	1	0	1
Nechtěl jsem jet na eskortu	0	0	0	0
Chtěl jsem na sebe upozornit	0	0	0	0
Měl jsem "depku" a nevěděl jsem, jak ji řešit	0	0	1	1
Nevím, proč jsem to udělal	0	0	0	0
Měl jsem jiný důvod	0	0	1	0

V tomto případě odsouzený ze skupiny násilné trestné činnosti se sexuální motivací uvedl dva důvody, proč se sebepoškodil, kromě „depky“, kterou nevěděl jak řešit, uvedl ještě jiný důvod, konkrétně drogy.

Graf č. 15

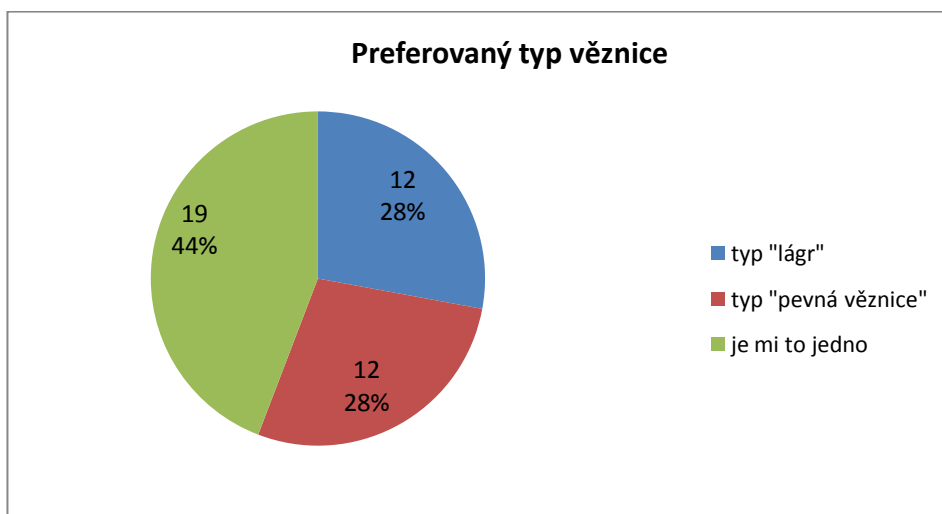
Otázka desátá: Vyhovují Vám spíše velké kolektivy (typ „lágr“) jako ve Věznici Vinařice, nebo byste raději dal přednost menším kolektivům v celovém systému (typ „pevná věznice“)? Velké kolektivy – typ „lágr“ x celový systém – typ „pevná věznice“ x je mi to jedno.

Počet odpovědí na jednotlivé možnosti zadané ve znění otázky je uveden v následující tabulce č. 11. Celkové výsledky jsou procentuálně vyjádřeny v tabulce č. 12 a graficky znázorněny v grafu č. 16.

Tabulka č. 11	Charakter trestné činnosti			celkem
	násilná	majetková	sexuální	
Preferovaný typ věznice				
Velké kolektivy - typ "lágr"	5	6	1	12
Celový systém - typ "pevná věznice"	5	4	3	12
Je mi to jedno	9	7	3	19

Tabulka č. 12	celkové vyjádření v %
Preferovaný typ věznice	
Velké kolektivy - typ "lágr"	28%
Celový systém - typ "pevná věznice"	28%
Je mi to jedno	44%

Graf č. 16

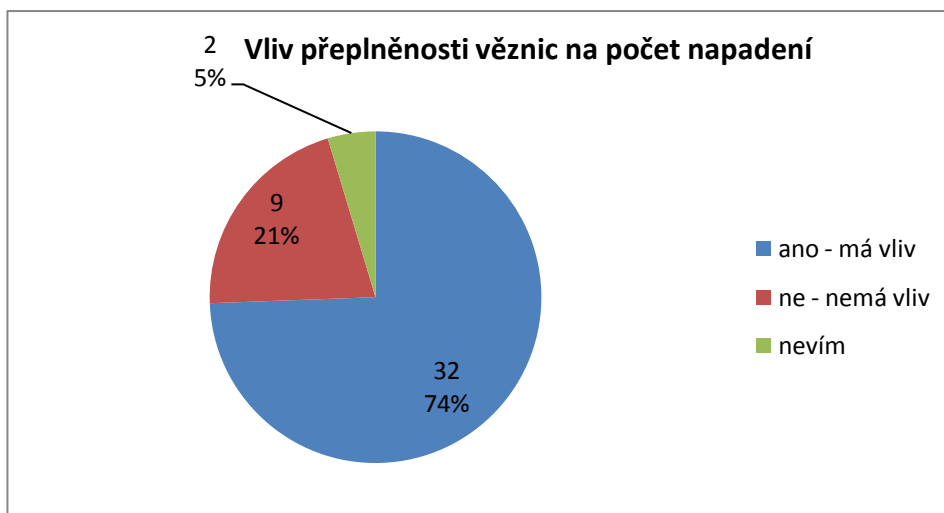
Otázka jedenáctá: Má podle vašich zkušeností přeplněnost věznic vliv na počet napadení mezi odsouzenými? Ano x Ne

Počet odpovědí na jednotlivé možnosti zadané ve znění otázky je uveden v následující tabulce č. 13. Při sestavování dotazníku jsem předpokládal, že na tuto problematiku mají všichni odsouzení vytvořen jasný názor, stejného mínění byli i odsouzení, kteří byli zařazeni do pilotního šetření a s nimiž jsem znění a srozumitelnost jednotlivých otázek konzultoval. Přesto dva odsouzení uvedli, že nevědí. Celkové výsledky jsou procentuelně vyjádřeny v tabulce č. 14 a graficky znázorněny v grafu č. 17.

Tabulka č. 13	Charakter trestné činnosti			celkem
	násilná	majetková	sexuální	
Vliv přeplněnosti věznic na počet napadení				
Ano - má vliv	14	13	5	32
Ne - nemá vliv	4	3	2	9
Nevím	1	1	0	2

Tabulka č. 14	celkové vyjádření v %
Vliv přeplněnosti věznic na počet napadení	
Ano - má vliv	74%
Ne - nemá vliv	21%
Nevím	5%

Graf. č. 17

4.2 Srovnání dat získaných analýzou dokumentů s daty získanými šetřením

Analýzou dokumentů jsem zjistil, že ve Věznici Vinařice bylo ve sledovaném období prošetřováno 108 případů podezření na násilí mezi odsouzenými, prokázáno bylo 19 případů. Srovnáním těchto počtů s průměrným stavem odsouzených ve Věznici Vinařice ve sledovaném období, který činil 1083 odsouzených, jsem dospěl k závěru, že jeden prošetřovaný případ násilného jednání připadá přibližně na 10 odsouzených, jeden prokázaný případ na 57 odsouzených. Pokud chci srovnávat tato čísla s výsledky zjištěnými šetřením mezi odsouzenými, musím tato čísla převést na procenta, neboť rozdíl mezi průměrným stavem odsouzených a velikostí výběrového souboru po vyřazení nezodpovězených nebo špatně vyplněných dotazníků je značný a porovnání absolutních čísel by nemělo vypovídající hodnotu. Po převedení těchto čísel na procenta jsem zjistil, že podle počtu prokázaných případů se s násilným jednáním setkalo pouze 1,75% odsouzených. Pokud bych vzal v úvahu počet prošetřovaných případů a počítal s tím, že se tyto případy ve skutečnosti staly a Vězeňské službě se je pouze nepodařilo prokázat, pak se s násilným jednáním setkalo 9,97% odsouzených.

Do šetření pomocí dotazníku bylo po vyřazení nezodpovězených nebo špatně vyplněných dotazníků zařazeno 43 odsouzených. Z nich 8 uvedlo, že se stalo objektem násilí a 9, že se stali pachateli násilí. S násilným jednáním se tedy setkalo 17 odsouzených, jeden případ násilného jednání zjištěného dotazníkovým šetřením tedy připadá na přibližně 2,5 odsouzeného, v procentuelním vyjádření se jedná o 39,5%.

Rozdíl mezi prokázanými případy násilí zjištěnými analýzou dokumentů a dotazníkovým šetřením je tedy značný a ukazuje, jak veliký je rozdíl mezi tím, co je Vězeňské službě známo a drsnou realitou tak zvaného „druhého života odsouzených“.

Další oblastí, ve které by bylo zajímavé porovnat výsledky zjištěné analýzou dokumentů a dotazníkovým šetřením vzhledem k tomu, že je důležitá pro verifikování či negování stanovených hypotéz, je charakter trestné činnosti, za kterou byli aktéři jednotlivých případů násilného jednání odsouzeni. Bohužel, jak jsem již uvedl v podkapitole 3.4, čísla zjištěná analýzou jednotlivých případů prokázaného násilí jsou podle mého zkušenostmi podloženého názoru zkreslena vysokým počtem odsouzených za majetkovou trestnou činnost a pouze jediný případ, ve kterém figuruje jako objekt

násilí odsouzený za násilnou trestnou činnost se sexuální motivací, nemá vypovídající hodnotu.

Podstatně vyšší vypovídající hodnotu mají skutečnosti zjištěné dotazníkovým šetřením, které použiji k verifikování nebo negování stanovených hypotéz. I když i zde pouhých sedm respondentů odsouzených za násilnou trestnou činnost se sexuální motivací, jejichž dotazníky bylo možno vyhodnotit, nemá podle mého názoru dostatečnou vypovídající hodnotu a výsledky nelze srovnávat s výsledky zjištěnými u respondentů odsouzených za násilnou a majetkovou trestnou činnost. Oproti tomu rozdíl ve velikosti skupiny násilné trestné činnosti a majetkové trestné činnosti je podle mého názoru zanedbatelný, a přestože skupiny nejsou stejné, a nelze tedy použít absolutní čísla, procentuelní vyjádření má vypovídající hodnotu, a lze ho použít ke srovnání obou skupin.

Další oblastí, která si zaslouží porovnání výsledků zjištěných analýzou dokumentů a dotazníkovým šetřením, je sebepoškozování odsouzených. Analýzou dokumentů jsem zjistil, že ve sledovaném období došlo ve Věznici Vinařice k 17 případům sebepoškození, které jsou známy Vězeňské službě. Vzhledem k průměrnému stavu odsouzených ve sledovaném období se sebepoškodilo 1,56% odsouzených. V dotazníkovém šetření odpověděli na otázku, zda se ve sledovaném období sebepoškodili, ano 2 odsouzení, v procentuálním vyjádření se tedy jedná o 4,6 % dotázaných. Tento rozdíl není dle mého názoru nijak velký, a je způsoben značným rozdílem velikosti výběrového souboru a průměrného stavu odsouzených.

4.3 Shrnutí

Shrnu-li výsledky této části bakalářské práce, docházím k závěru, že odsouzení jsou ke všem aktivitám, které se pokoušejí zjistit něco z tak zvaného „druhého života odsouzených“, velice nedůvěřiví, zvláště v případech, pokud v nich figuruje jakýkoli zaměstnanec Vězeňské služby. Pro provedení šetření nebo výzkumu v této oblasti by bylo vhodnější, pokud by dotazníky distribuoval někdo nezúčastněný. Přesto myslím, že šetření, které jsem provedl, má vypovídající hodnotu, protože odsouzení, kteří nevyužili

možnosti vyhnout se odpovědím, kterou jim poskytla anonymita, a na otázky dotazníku odpověděli, neměli důvod odpovědi zkreslovat a odpovídali po pravdě.

Ve Věznici Vinařice vykonávají trest odnětí svobody většinou recidivisté, jak jsem se při sestavování výběrového souboru přesvědčil, nejčastěji se jedná o pachatele majetkové trestné činnosti. Další poměrně velkou skupinou jsou pachatelé násilné trestné činnosti, oproti tomu počet pachatelů násilné trestné činnosti se sexuální motivací je v této věznici minimální. Odsouzení s tímto druhem trestné činnosti jsou zařazováni nejčastěji do tak zvaných „pevných věznic“ s celovým systémem, kde je ubytováno pohromadě méně odsouzených, a je možno jim zajistit větší ochranu před ostatními.

Jak jsem uvedl v podkapitole č. 3.4, jsou výsledky analýzy jednotlivých případů evidovaného násilného jednání z hlediska charakteru trestné činnosti jejich aktérů zkresleny právě tím, že odsouzených s majetkovou trestnou činností je v této věznici nejvíce. Výsledky šetření, ve kterém byly skupiny respondentů násilné a majetkové trestné činnosti alespoň přibližně stejné ukazují, že nejčastěji se pachateli násilného jednání stávají odsouzení za násilnou trestnou činnost.

Pouze jediný evidovaný případ, ve kterém se stal objektem násilí odsouzený za násilnou trestnou činnost se sexuální motivací, nemá dostatečnou vypovídající hodnotu. Výsledek je rovněž ovlivněn počtem odsouzených s tímto charakterem trestné činnosti ve Věznici Vinařice. Bohužel i počet dotazníků, které bylo možno zařadit do vyhodnocení, byl u respondentů odsouzených za tuto trestnou činnost příliš malý a výsledky vyhodnocení není možno použít pro porovnání s respondenty odsouzenými za násilnou a majetkovou trestnou činnost.

Srovnáním počtů evidovaných případů násilí zjištěným analýzou dokumentů a počtů případů násilného jednání, s nímž se setkali respondenti ať už jako agresoři nebo jako objekty násilí, jsem došel k závěru, že rozdíl mezi tím, co je známo Vězeňské službě a skutečností, je značný.

Respondenti, agresoři i objekty, násilí nejčastěji uvedli jako důvod, proč k napadení došlo, neshody s ostatními odsouzenými. To je podle mých zkušeností dáno charakterem Věznice Vinařice. Ve velkých kolektivech ve věznicích typu „lágr“ je obtížnější uhájit „vlastní prostor pro život“ mezi ostatními a k různým neshodám zde

dochází častěji než v malých kolektivech celového systému. V těch zase častěji dochází k tak zvané „ponorkové nemoci“. Svoji roli zde samozřejmě hraje i přeplněnost věznic, to že má vliv na počet napadení, uvádí téměř tři čtvrtiny (74%) dotázaných.

Analýzou dokumentů jsem zjistil, že ve sledovaném období se ve Věznici Vinařice sebepoškodilo 17 odsouzených a bylo evidováno 19 případů prokazaného násilí. Tento, poměrně vyrovnaný výsledek, je podle mého zkušenostmi podloženého názoru ovlivněn nízkou objasněností prošetřovaných případů fyzického násilí a skutečností, že při sebepoškození ve většině případů odsouzený chce, aby se o něm zaměstnanci Vězeňské služby dozvěděli, protože je prováděno účelově. To potvrdily výsledky šetření, neboť s napadením se buď jako agresoři nebo jako objekty násilí setkalo 39,5% respondentů a sebepoškodilo se 4,6% respondentů. Z uvedeného jednoznačně vyplývá, že vzájemné napadání je častějším projevem násilného jednání než sebepoškozování.

Více než dvě třetiny dotázaných (68%) uvedly, že v případě deprese, pokud se potřebují nějak odreagovat, vybijí se sportem, 28% dotázaných uvedlo jiný než dotazníkem nabídnutý způsob odreagování, z nichž některé byly překvapivé. Například jeden respondent odsouzený za násilnou trestnou činnost se sexuální motivací píše knihu, jiní si malují nebo hrají na hudební nástroje.

Pokud se týká preferovaného typu věznice, 28 % dotázaných preferuje velké kolektivy ve věznicích typu „lágr“, 28 % preferuje celový systém typu „pevná věznice“ a 44 % dotázaných je jedno, ve kterém typu věznice vykonávají trest odnětí svobody.

4.4 Vyhodnocení hypotéz

Hypotéza první: Pachatelé násilné trestné činnosti se chovají ve výkonu trestu odnětí svobody častěji násilným způsobem než pachatelé majetkové trestné činnosti.

Přes výsledek analýzy dokumentů, který byl zkeslen velkým počtem odsouzených za majetkovou trestnou činnost ve Věznici Vinařice, považují tuto hypotézu na základě výsledků šetření za verifikovanou, a mohou tedy konstatovat, že:

Hypotéza první je platná.

Hypotéza druhá: Pachatelé násilných trestných činů se sexuální motivací jsou ve výkonu trestu odnětí svobody častěji oběťmi násilí než pachatelé majetkové trestné činnosti.

Pro malý počet odsouzených za spáchání trestného činu se sexuální motivací umístěných pro výkon trestu odnětí svobody do Věznice Vinařice a pro malý počet respondentů s touto trestnou činností, kteří vyplnili dotazník, nelze tuto hypotézu ani verifikovat, ani negovat, mohou tedy konstatovat, že: **Hypotézu druhou bylo nutno opustit.**

Hypotéza třetí: Sebepoškozování je ve Věznici Vinařice častějším projevem násilného jednání než vzájemné napadání odsouzených.

Přes poměrně vyrovnaný výsledek zjištěný analýzou dokumentů považují tuto hypotézu na základě výsledků šetření za negovanou, a mohou tedy konstatovat, že: **Hypotéza třetí není platná.**

Závěr

Práce s kriminálně narušenými jedinci a snaha o jejich reedukaci a resocializaci je důležitou součástí sociální pedagogiky, ať už se jedná o penitenciární či postpenitenciární péči nebo působení probačních a mediačních pracovníků. Pro její úspěšnost je nezbytné dokonale znát prostředí, ve kterém k resocializaci dochází, neboť ji značným způsobem ovlivňuje ať již kladně či záporně. Prostředím, v němž dochází k penitenciární péči, jsou věznice, a častým jevem, který v nich reedukaci a resocializaci negativně ovlivňuje, je násilné jednání odsouzených. Vzhledem k tomu, že ve věznicích je na poměrně malém prostoru shromážděno velké množství různě kriminálně narušených osob, je nasnadě, že i počet případů násilného jednání zde bude vyšší než v běžné populaci.

Uvěznění plní, kromě vlastního potrestání omezením práv a osobní svobody, ještě další dvě funkce, totiž ochranu společnosti před pachatelem po určitou, rozsudkem stanovenou, dobu a v neposlední řadě převýchovu pachatele. A právě převýchovná funkce výkonu trestu odnětí svobody, která je z dlouhodobého hlediska nejdůležitější, je násilným jednáním ve věznicích ohrožena. Aby mohl odsouzený ve vězení alespoň trochu přijatelným způsobem přežít, musí se vzdát hodnot a pravidel platných v běžné populaci a přijmout hodnoty a pravidla vězeňské subkultury. Ty jsou ale určovány nejčastěji protřelými recidivisty a jejich dodržování je vynucováno právě pomocí násilí. Z tohoto důvodu je předcházení a odhalování násilí mezi odsouzenými pro Vězeňskou službu jedním ze stěžejních úkolů.

Nezasvěcenému se může zdát řešení jednoduché, prostě nepřipustit, aby se méně narušení jedinci dostávali do styku s jedinci více narušenými. To však v praxi není, vzhledem ke stavebnímu řešení většiny českých věznic a k jejich přeplněnosti, možné. I ve věznicích s celovým systémem je na jedné cele ubytováno několik odsouzených, a ne pouze jeden, jak by to bylo ideální, ještě horší situace nastává ve věznicích typu „lágr“, kde je pohromadě až 100 odsouzených. Tento systém je vhodný pro odsouzené za majetkovou nebo nedbalostní trestnou činnost, kteří jsou ve výkonu trestu odnětí svobody poprvé, ne však pro pachatele násilné trestné činnosti a recidivisty. Bohužel změna stavebního uspořádání věznic by byla tak nákladná, že v dohledné době nepřichází v úvahu.

Cílem této bakalářské práce bylo zmapovat situaci násilného jednání odsouzených ve Věznici Vinařice. Pokusit se zjistit příčiny násilného jednání a jeho nejčastější projevy. Dále porovnat počet evidovaných případů násilného jednání mezi odsouzenými se stavem zjištěným šetřením a pokusit se tak zjistit, jak velká je propast mezi skutečným stavem násilí v této věznici a tím, co je pracovníkům Vězeňské služby známo. Myslím, že mohu konstatovat, že cíl bakalářské práce byl, přestože jsem musel jednu hypotézu z objektivních důvodů opustit, splněn. Zmapováním tohoto negativního jevu v jedné z největších věznic v České republice jsem se pokusil svým malým dílem přispět sociální pedagogice k řešení tohoto ožehavého problému. Ten je tak složitý, že nebylo v možnostech bakalářské práce ho prozkoumat do takové hloubky, jak by si vzhledem ke své závažnosti zaslouhal.

V kapitolách č. 1 a č. 2 této bakalářské práce jsem stručně popsal vývoj vězeňství a způsobů trestání v českých zemích v průběhu jejich historie, nastínil jsem úkoly Vězeňské služby v současnosti a stručně popsal Evropská vězeňská pravidla. Rovněž jsem se zabýval násilím a jeho příčinami, projevy a právními aspekty jak v obecné rovině, tak i ve specifickém prostředí věznic.

V kapitolách č. 3 a č. 4 jsem analyzoval veškeré dostupné dokumenty zabývající se násilím ve Věznici Vinařice a provedl jsem šetření mezi odsouzenými v této věznici. Pro tuto část bakalářské práce jsem měl stanoveny tři hypotézy, z nichž první jsem verifikoval, druhou jsem musel z objektivních důvodů opustit a třetí jsem negoval.

Srovnáním výsledků zjištěných analýzou dokumentů a šetřením jsem rovněž dospěl k závěru, že rozdíl mezi tím, co je zaměstnancům Vězeňské služby o násilí v této věznici známo a drsnou realitou tak zvaného „druhého života odsouzených“, je značný. Toto zjištění klade do budoucna velký úkol před každého zaměstnance této věznice, neboť jako nejčastější důvod, proč ke vzájemnému napadení došlo, uváděli respondenti neshody mezi odsouzenými. A právě tyto neshody je nutno podchytit v počátcích, nepodceňovat sebemenší signály a ihned je řešit, aby nemohly vygradovat do stavu, v němž dojde k napadení. To ovšem značným způsobem komplikuje přeplněnost věznic, téměř tři čtvrtiny respondentů uvedly, že má podle jejich zkušeností vliv na počet napadení.

To, zda přeplněnost věznic sníží nový trestní zákoník, který přísněji trestá násilné trestné činy a některé lehčí dříve trestné jednání nepovažuje za trestný čin, ale pouze za

přestupek, ukáže čas, osobně si myslím, že příliš ne. Ze sociálně pedagogického hlediska je však důležitý fakt, že člověk, který jednou drobně porušil zákon, nebude vystaven patologickému prostředí ve věznici. Přeplněnost věznic je společenským problémem, který může řešit právě sociální pedagogika. Samozřejmě, že v každé společnosti je určité procento nepřizpůsobivých jedinců, kteří přes veškeré pedagogické úsilí nebudou dodržovat normy a pravidla společnosti a skončí ve věznicích. V těch ale v současnosti končí mnoho lidí, kteří by zde končit nemuseli, kdyby byli včas a správně ovlivněni výchovou. A právě působení sociálních pedagogů na úrovni primární a sekundární prevence může pomoci tento problém řešit. Vždy je jednodušší vychovávat než převychovávat.

Resumé

Ve své bakalářské práci jsem se zaměřil na problematiku násilí ve věznicích. Proto, aby si o ní mohl nezasvěcený udělat ucelený přehled, jsem v kapitolách č. 1 a č. 2 popsal vězeňský systém - jeho historický vývoj v českých zemích, úkoly Vězeňské služby v současnosti a Evropská vězeňská pravidla, která od roku 1987 stanovují standardy zacházení s vězni ve všech zemích, které jsou členy Rady Evropy. Ze stejného důvodu jsem zde rozebral problematiku násilí a agresivity jako společenského problému a pokusil se nastínit jejich příčiny, projevy a právní aspekty. Rovněž jsem zde popsal násilí a agresivitu ve specifickém prostředí věznic.

V kapitolách č. 3 a č. 4 jsem pomocí analýzy dostupných dokumentů a šetření provedeného mezi odsouzenými ve Věznici Vinařice zmapoval stav násilného jednání v této věznici. Srovnáním výsledků získaných analýzou dokumentů a šetřením mezi odsouzenými jsem ukázal na to, jak velký je rozdíl mezi tím, co se zaměstnancům Vězeňské služby a Policie podaří při odhalování násilného jednání odsouzených prokázat, a tedy i potrestat a drsnou realitou tak zvaného „druhého života odsouzených“. V těchto kapitolách jsem se rovněž snažil potvrdit, nebo vyvrátit stanovené hypotézy týkající se příčin a projevů násilného jednání odsouzených ve Věznici Vinařice.

Anotace

Tato bakalářská práce si klade za cíl zmapovat situaci násilného jednání odsouzených ve Věznici Vinařice. Pokusit se zjistit příčiny násilného jednání a jeho nejčastější projevy. Dále pokusit se zjistit, jak velká je propast mezi skutečným stavem násilí v této věznici a tím, co je pracovníkům Vězeňské služby známo. V kapitolách č. 1 a č. 2 popisuje vývoj vězeňství v českých zemích a zabývá se společenským problémem násilí jak v obecné rovině, tak ve specifickém prostředí věznic. V kapitolách č. 3 a č. 4 se zaměřuje na Věznici Vinařice, ve které byla provedena analýza dokumentů týkajících se násilí a šetření mezi odsouzenými.

Klíčová slova

Věznice, násilí, agresivita, odsouzený, výkon trestu odnětí svobody, druhý život odsouzených, napadení, sebepoškození, autoagrese.

Annotation

The main objective of this bachelor work is to map the situation of violent behaviour of convicts in Prison Vinařice. The work tries to specify causes of the violent behaviour and their most frequent symptoms. Furthermore, the work intends to state the gap between the real violence appearance and what is revealed to the professional staff of the prison. Chapter No. 1 and No. 2 describe the development of the prison system in Czech lands and deal with social problems of the violent behaviour in general and in the specific prison environment. Chapter No. 3 and No. 4 are focused on Prison Vinařice, where an analysis of the documents concerning the violent behaviour and its investigation among the convicts was undertaken.

Keywords

Prison, violence, aggressiveness, convict, imprisonment, second life of the convicted, assault, self-harming, autoaggression

Seznam použité literatury a pramenů

Právní předpisy

1. Zákon č. 140/1961 Sb. trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů.
2. Zákon č. 555/1992 Sb. o Vězeňské službě a justiční strážci České republiky, ve znění pozdějších předpisů.
3. Zákon č. 40/2009 Sb. trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů.
4. NGŘ č. 47/2005 o samostatném ubytování osob ve výkonu trestu odnětí svobody.
5. NGŘ č. 82/2006 o předcházení a včasném odhalování násilí mezi obviněnými a mezi odsouzenými.
6. Pokyn vrchního ředitele pro penologii VS ČR č.1/2009 ke snižování rizik sebevražedného chování u vězňů.

Monografie

7. FISCHER, S. ŠKODA, J.: *Sociální patologie*, Praha: Grada Publishing 2009, 224 s. ISBN 978-80-247-2781-3
8. FRANCEK, J.: *Zločin a trest v českých dějinách*, třetí rozšířené vydání, Praha: Rybka Publishers 2007, 543 s. ISBN 80-86182-91-6
9. FROMM, E.: *Anatomie lidské destruktivity*, /Přel. Placák, B./ Praha: Nakladatelství lidové noviny 1997, 520 s. ISBN 80-7106-232-4
10. HENDRYCH, D. a kol.: *Právní slovník*, 2. rozšířené vydání, Praha: C. H. Beck, 2003, 1340 s. ISBN 80-7179-740-5
11. NĚMEC, J.: *Psychopatie a kriminalita*, Praha: Vydavatelství a nakladatelství MV ČR Centurion, 71s. ISBN 80-901121-7-X
12. SOCHŮREK, J.: *Nástin vybraných problémů forenzní psychologie*, II. díl, speciální část, Liberec: Technická univerzita 2002, 83 s. ISBN 80-7083-680-6
13. VÁGNEROVÁ, M.: *Psychopatologie pro pomáhající profese*, rozšířené a přepracované vydání, Praha: Portál 2004, 872 s. ISBN 80-7178-802-3
14. VONDRUŠKA, V.: *Katovny a mučírny*, Praha: Svoboda Libertas 1993, 70 s. ISBN 80-205-0321-8

Časopisecké a jiné zdroje

15. *Denní hlášení vrchního inspektora strážní služby Věznice Vinařice*, č. 1 – 366, 2008 a č. 1 – 304, 2009
16. *Evropská vězeňská pravidla*, Účelová publikace Nadace Klíč, Praha: Pankrác 1996, 83 s.
17. *Knihy stavu vězňů Věznice Vinařice za léta 2008 a 2009*
18. *Rozbor úkolů na úseku předcházení a odhalování násilí mezi odsouzenými ve Věznici Vinařice*, Č.j.: 32/2/2009-05/01-SVOaSR
19. *Rozbor úkolů na úseku předcházení a odhalování násilí mezi odsouzenými ve Věznici Vinařice*, Č.j.: VS 32/2/2010-05/Všeob/010-SVOaSR
20. *Úkoly z Bezpečnostní komise GR VS ČR*, Č.j.: VS 114/8/2009-50/Všeob/605

Informace z internetu

21. Historická penologie, Časopis institutu vzdělávání – Kabinetu dokumentace a historie VS ČR, 2003, 1. http://institut.vscr.cz/clanky/?cl_id=89, 31.8.2009
22. Historická penologie, Časopis institutu vzdělávání – Kabinetu dokumentace a historie VS ČR, 2003, 3. http://institut.vscr.cz/clanky/?cl_id=89, 31.8.2009
23. Historická penologie, Časopis institutu vzdělávání – Kabinetu dokumentace a historie VS ČR, 2004, 5. http://institut.vscr.cz/clanky/?cl_id=89, 31.8.2009
24. Vězeňská služba ČR, Koncepce rozvoje českého vězeňství do roku 2015, <http://www.vscr.cz/generalni-reditelstvi-19/uredni-deska-1/>, 1.9.2009